

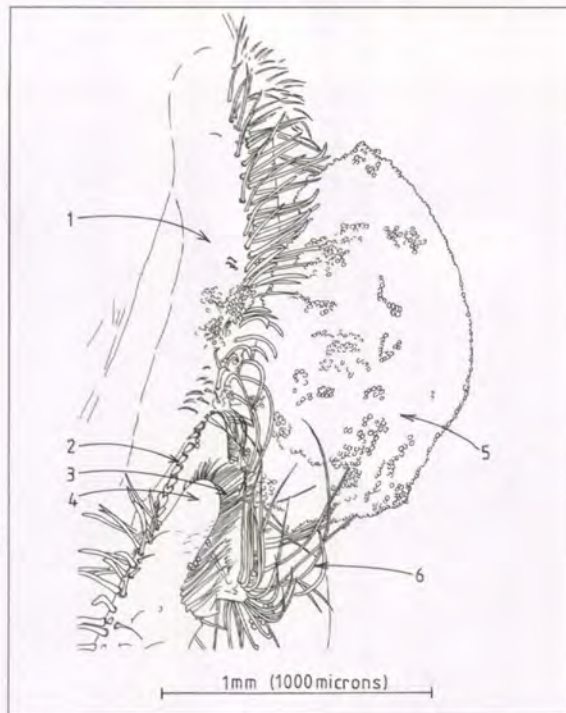
Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

10-12
december 2001

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

Het stuifmeelklompje. Een opname van een pollenklompje is de laatste in een serie van 11 elektronenmicroscopische opnamen van structuren aan de buitenkant van honingbijen. In het begin van dit jaar waren het de structuren van de kop, inclusief de antennes, die de voorplaat van Bijen sierden. Daarna kwamen de structuren van de poten met het pollenkorfje, de pollenkam en nu dan het pollenklompje waarin het samengeklitte stuifmeel is samengeperst. De serie foto's heeft veel positieve reacties opgeroepen bij de lezers van Bijen en vanaf deze plaats dank ik dr. Millington-Ward voor het beschikbaar stellen van deze prachtige foto's en voor zijn heldere toelichting aan de hand van de schematische tekeningen. Binnenkant tibia (scheenbeen); 2. Rastellum (hark); 3. De rand van de auricle met zintuigharen; 4. Auricle; 5. Het pollenklompje; 6 De rand van het pollenkorfje met haren.
A. Millington-Ward, Oegstgeest

Van de redactie

Half december. De bomen zijn kaal, veel dieren zijn in winterslaap, de dagen worden nog steeds korter en donkerder. Ondanks het feit dat voor ons mensen de echte winter nog moet komen, is het keerpunt bijna bereikt. Vanaf 21 december zullen de dagen weer gestaag lengen. Het is toch groots en wonderlijk, dat dit lengen van de dagen door de bijen wordt waargenomen, en dat zij ondanks donkerte en koude toch diep binnen in hun tros spoedig weer zullen beginnen met een klein nestje, al is het maar een paar centimeter groot. Een troostende toekomstvisie!

Wat ook in deze donkere maanden flink wordt voorbereid, is het aandeel van de imkerij aan de komende Floriade. In het hoofdartikel wordt enthousiast en kundig geschreven over de opzet en de stand van zaken. Verwondering is een trefwoord, maar bijvoorbeeld ook het efficiënte bijenmanagement, imkerdemonstraties en tuindeeën komen aan bod, en wat al niet meer. Ik denk dat hier een belangrijke kans ligt, om het brede belang van de bijen aan een groot publiek te laten zien. Ik wil U dan ook van harte aanbevelen om in het komende jaar hieraan uw bijdrage te leveren. Voor de bijen, de 'kunstenaars van de natuur'.

Astrid Schoots

Bee-at-home	Huib Koel	327
Foto van de maand	Stan Boon	329
Van heinde en ver	Otto de Kat	330
Nieuws van de Abrosiushoeve	Christ Smeekens	331
Plant en bij		
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	332
Goede drachtbronnen op komst!	Jan van de Veluwe	334
Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen	Ad Vermaas	335
Gewone huislook	mw. M.E.C. Verspaandonk-Schijvens	336
Cursief	Rik Oldeven	338
De lezer schrijft		
Contributie (1)	Henk ter Wee	339
Contributie (2)	P. Spaargaren	339
Residuen in honing	Jan J. Speelziek	339
Uit de imkergemeenschap		
Immenhof nu ook bezoekerscentrum	Ab Kuypers	340
Van imker tot imker	Ko Zoet	312
Praktijk		
Antwoord uit de praktijk	Mari van Iersel	344
Buitenland		
Een kast voor 50 dagen werk in Ethiopië	H. Schenk	345
Gezondheid		
Screeningsonderzoek AVB	Peter Elshout	346
Geopathische stoorzones	Jan J. Speelziek	347
Verenigingsnieuws		
ABTB: Bij gepraat		348
VBBN: Uit de PC van de voorzitter		349
ZLTO: Van de bestuurstafel		349
Familieberichten		350
Kalender		351
Cursussen		351
Vraag en aanbod		352
Colofon		352
Index		353

Bee-at-home

Huib Koel, Werkgroep Floriade

Het begint al te kriebelen, volgend jaar is het zover. De werkgroep Floriade is druk bezig met de voorbereiding van de imkerpresentatie. Hulp van imkers die willen presenteren tijdens de Floriade is dringend gewenst. De achtergrond rond dit project leest u in onderstaand artikel.

De Floriade 2002 is dé wereldtuinbouw-tentoonstelling van Nederland. Slechts eens in de tien jaar vindt er een Floriade plaats; in 2002 voor de vijfde keer. De Floriade is in dat jaar het grootste publieks-evenement van Nederland. Van zaterdag 6 april t/m zondag 20 oktober 2002 zullen naar verwachting meer dan 3 miljoen mensen van de Floriade genieten. Een derde van hen komt uit het buitenland. Het 65 hectare grote Floriade-park bevindt zich binnen de grenzen van de gemeente Haarlemmermeer, midden in de polder die in 2002 precies 150 jaar geleden werd drooggelegd.

Het Floriade park

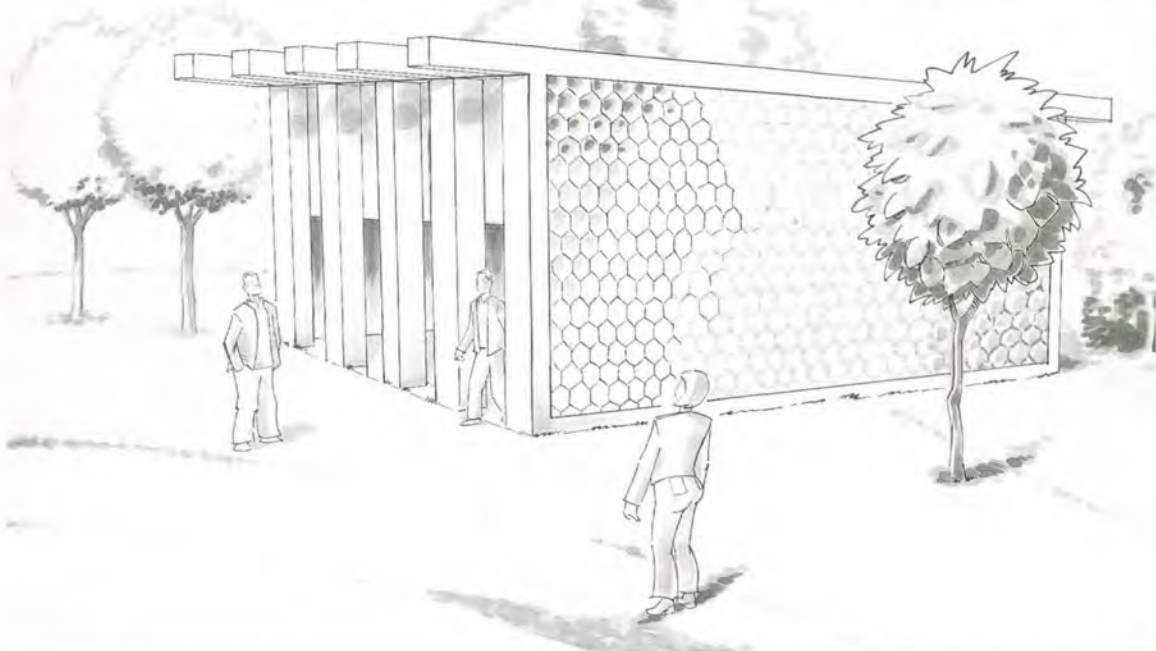
bestaat uit drie deelgebieden. Aan de noordkant ligt het deel 'bij het Dak', waar de spectaculaire entree komt. Hier zal elke week een andere tentoonstelling ingericht worden. Ten zuidwesten daarvan ligt het deel 'naast de Berg', dat als karakteristiek onderdeel de 40 meter hoge uitzichtheuvel Big

Spotters Hill krijgt. Vanaf die berg heeft men bij helder weer een fantastisch uitzicht over de Haarlemmermeer en verder. Aan de zuidwestkant ligt het 25 jaar oude Haarlemmermeerse bos: 'aan het Meer'. Met z'n grote waterplas, natuurlijke begroeiing en niveaoverschillen vormt het een beschermt en romantisch decor voor een sprankelend festival met fraaie inzendingen.

Het is een dermate groot evenement dat de voorbereiding ruim vijf jaar in beslag neemt. In 1996 is men al begonnen! Ook de imkervereniging is op elke Floriade aanwezig. Werd het voorheen door uitsluitend de lokale imkervereniging georganiseerd, dit keer heeft de VBBN en daarna de Bedrijfsraad aan Jos en Piet Hooijman gevraagd, om de presentatie van de gezamenlijke imkerverenigingen te organiseren. Via de imkervereniging in Amstelveen werd al gauw een bijenhoudende architect gevonden: Jan v.d. Berg bedacht het gebouw.

Bee-at-home

is de naam van ons bijenhuis, dat als een bijenkast is opgebouwd: de bezoeker loopt als het ware een bijenkast binnen. Vijf honingraten naast elkaar vormen het geraamte van het paviljoen. Weliswaar niet van echte bijenwas gemaakt, maar levensecht geschilderd op de buitenmuren. *Bee-at-home* komt te staan in het gedeelte van Natuur & Milieu dat onderdeel uitmaakt van 'aan het Meer'.

Bee-amazed

is het thema van onze tentoonstelling. Binnenin *Bee-at-home* wordt het verhaal over onze insecten op verschillende manieren verteld. Door te wijzen op overeenkomsten of juist verschillen in de bijen- en de mensenmaatschappij brengen wij de bezoekers in verwondering. Verwondering omtrent wat er allemaal in zo'n gemeenschap afspeelt en met welk nut; door mensen te laten ruiken, te laten kijken door een microscoop of het geluid van een bijenvolk te laten horen. Verwondering omtrent hoe zo'n klein beestje ongelooflijk veel informatie kan vergaren en verwerken, zonder moderne communicatie-technieken. Door deze verwondering hopen wij het respect voor de natuur te vergroten.

328 Bee-live

Aan de achterkant is er ruimte voldoende als uitvliegmogelijkheid voor de levende bijen. Diverse demonstratiekasten zullen worden opgesteld. Door een bijenvolk in een glazen kast binnenin *Bee-at-home* te plaatsen kan iedereen zien wat het dagelijkse ritueel van deze insecten is. Ook zal er regelmatig een demonstratie gegeven worden hoe een imker een inspectie uitvoert, wat het nut is van een imkerpijp en de beschermende kleding. Wie weet wil er wel iemand imker worden!

Bee-outside

Als je nu maar de juiste bloemen en planten in de eigen achtertuin zet, kan je het schitterende insectenleven thuis ook van dichtbij waarnemen. Natuurlijk niet alleen voor het waarnemen van honingbijen, maar je ziet dan ook andere nectar- of stuifmeelzoekende insecten. Hiermee hopen wij het belang van particuliere tuintjes voor de natuur, en met name voor het insectenleven duidelijk te maken. Een aantrekkelijke tuin aan de voorkant van *Bee-at-home* moet mensen op ideeën brengen. Het ontwerp is van Klaas van der Lee, landschapsarchitect en imker.

Bee-up-to-date

Voor speciale groepen worden er in *Bee-at-home* lezingen georganiseerd. Een boeiend verhaal voor bijvoorbeeld managers uit het bedrijfsleven. Hoe verloopt de communicatie in het bedrijf? En hoe doen de bijen dat? Hoe zit het met de opvolging? Een stille moerwisseling of een gedegen voorbereiding met vijf kroonprinsessen? Kent een bijenvolk een management buy-out? Of verlaat de CEO (Chief Executive Officer) met de helft van de medewerkers gewoon het bedrijf om op een andere locatie opnieuw te beginnen? En

wie wordt er dan de nieuwe CEO? Hoe zit het in het bijenvolk met de job-rotation? Hebben de bijen een agenda? Hoe is de security geregeld?

Genoeg vragen om er eens bij stil te staan hoe de natuur dat in een bijenvolk oplost. Dit -tezamen met een imkerdemonstratie, een potje honing en een kop koffie- geeft aan een speciale groep gasten reden voor een perfecte middag op de Floriade. U begrijpt dat de imkervereniging een gedeelte van de kosten van de organisatie op deze wijze kan terugverdienen.

Bee-informed

Presenteren van onze plannen doet de werkgroep op allerlei manieren. Afgelopen oktober hield de Floriade een open dag. Op een zonnige zondag kwamen ruim 15.000 mensen al een voorproefje nemen van de Floriade. Met een maquette heeft de werkgroep honderden mensen geïnformeerd over *Bee-at-home*, en wat er zo leuk is aan bijenhouden. Iedereen belofde om volgend jaar zeker langs te komen. Ook op internet is www.Bee-at-home.nl inmiddels te vinden, met up-to-date informatie over de stand van zaken rond onze inzending en met de mogelijkheid om te reageren. Via onze website kunt u aanvullende informatie krijgen over onze sponsors of de Floriade zelf.

Financieel

Bee-at-home is niet van bordpapier. Nee, aan een publieksruimte die een halfjaar moet staan, worden terecht strenge eisen gesteld. Dat betekent hoge kosten. *Bee-at-home* komt dan ook tot stand met financiële hulp van de grootste bloemenveiling: de VBA in Aalsmeer. De VBA geeft daarmee aan dat bijtjes op meer dan één wijze de bloempjes nodig hebben.

De VBBN draagt ook financieel bij om deze presentatie tot een succes te maken. CSS in Den Bosch sponsort de audiovisuele presentatie, Besin International, zorgt met honingraat-karton voor de aankleding binnen, en het Schipholfonds tekende voor de zijwanden buiten. Inkomsten zijn ook te verwachten uit de verkoop van (kleine) potjes honing en de informatieve CD-rom. De werkgroep zou graag nog een mooie, gedrukte folder willen maken. Weet u nog een sponsor?

Enthousiasme

Het enthousiasme waarmee de imkergroep deze inzending verzorgt, leidt ook tot positieve reacties van het organiserende bestuur van de Floriade. Als wij iets speciaals willen, dan is er medewerking genoeg. Want dat er een hoop geregeld moet worden, dat staat buiten kijf. 'Problemen kennen we niet, we

denken alleen in oplossingen', is ons motto. Voor één van die oplossingen doen wij een beroep op u: de enthousiaste imker, die graag over haar of zijn hobby spreekt. De Floriade is 190 dagen open, elke dag van 09.30 tot 19.00 uur. Men verwacht ruim drie miljoen bezoekers. Niet iedereen komt natuurlijk naar onze bijtjes kijken, maar op een warme belangstelling mogen wij wel rekenen.

Imkers gevraagd

En dat betekent dat wij veel vrijwilligers kunnen gebruiken. Vindt u het leuk om mensen duidelijk te maken wat er zoal gebeurt in een bijenkast? Heeft u een aantal dagen tijdens de openstelling vrij om naar Hoofddorp te komen? Bel met Jos, 020-64 50 217 of Piet Hooijman, 0297-32 51 77.

Feel-the-art-of-nature

Dat is het centrale motto van de Floriade in de één-entwintigste eeuw.

De imkers laten met de inzending *Bee-at-home* zien dat onze honingbijen tot de kunstenaars van de natuur gerekend mogen worden. Bijenhouden is een 'natuur-hobby', waar wij veel plezier aan beleven. En verwonderen? Zelfs de meest ervaren imker doet het regelmatig.

Wilt u meer weten over Bee-at-home op de Floriade 2002? Wilt u ons helpen als vrijwilliger? Neem contact op met de werkgroep: de gebroeders Hooijman of via E-mail: info@bee-at-home.nl.

bijen

FOTO VAN DE MAAND

'Dit lijkt ons wel wat, niet meer in die saaie vierkante kast wonen.' Foto ingestuurd door Stan Boon uit De Koog Texel.

Tien jaar 'Bijen'

Nog een maand en dan beginnen we alweer aan de elfde jaargang van 'Bijen'. Is het dan al zo lang geleden dat de vertegenwoordigers van een viertal imkersorganisaties in een Utrechts zaaltje de knoop doorhakten en besloten samen een Maandblad voor Imkers uit te geven? Wat vliegt de tijd toch voorbij. Maar dat wist u al.

Voor de aardigheid heb ik die eerste jaargang nog eens doorgebladerd. Waar hadden we het tien jaar geleden ook weer over? Ik zal een greep doen.

- Over hoe kippen een rol kunnen spelen bij het bestrijden van de varroamijt.
- Over hoe je zelf kunstraat kunt maken.
- Over de (sombere)toekomst van de koolzaadddracht.
- Over 'Schier'.
- Over de voor- en nadelen van het dekkleedje.
- Over het 'combiraam' (wie gebruikt ze nog?).
- Over computeren in imkerland.
- Over radio-actief cesium dat (zes jaar na Tsjernobyl) nog steeds in heidehoning werd waargenomen.
- Over hoe je raten moet bewaren.
- Over een nieuw model moerhuisje.
- Over AVB dat de kop op stak in het Limburgs-Duitse grensgebied.
- Over het nut van wespen.
- Over hoe het bijenpark Amstelland tot stand kwam.
- Over de kwaliteit van moeren uit redcellen.
- Over de eisen waaraan honingetiketten moeten voldoen.
- Over hoe je een zwerm moet scheppen die op grote hoogte hangt.
- Over de gemiddelde Nederlander die 440 gram honing per jaar eet.
- Over de 93ste verjaardag van Broeder Adam.
- Over hoe je een voorzwerm moet behandelen.
- Over 'de ware imkersmentaliteit'.
- Over het weer in 1991.
- Over een imker zonder bijen.
- Over hoe je honing moet slingeren.
- Over het 'samen op weg'-tijdschrift Bijen.

Waaruit maar weer blijkt dat wat ons toen bezig hield niet zo heel veel verschilt van dat van nu. Maar dat is niks bijzonders: de natuur heeft nu eenmaal de eigenschap zich steeds weer te herhalen. In 2002 komen er ongetwijfeld weer ettelijke zwermen af, gaat de paardebloem bloeien en de dophei, worden er moeren bevrucht, raten gebouwd, darren doodgestoken en

honingcellen verzegeld. Beginnende imkers zullen ook dan alles willen weten en hun mentoren worden niet moe voor de zoveelste keer hun vragen te beantwoorden, daarbij van harte bijgestaan door de imkersbladen.

Een foefje

Eén van de vaste rubrieken in de *American Bee Journal* is altijd geheel gewijd aan de geschiedenis van het blad. Artikelen (of fragmenten eruit) van 25, 50, 75 en 100 jaar geleden worden nog eens herhaald. Ook hier zijn de onderwerpen die ter sprake komen zelden echt nieuw. Zo drukte het blad onlangs (2001/8) een artikel uit 1926 af getiteld 'Het vinden van de koningin - Een foefje voor beginners'. En zo iets wil je, ook in de 21ste eeuw, natuurlijk wel lezen, of je nu beginner bent of niet. Zeer kort samengevat komt het 'foefje' op het volgende neer.

We gaan uit van het feit dat de koningin zich vrijwel altijd bevindt op een raam met eitjes. Neem een uitgebouwd raam (hoe zwarter hoe beter!) en hang het midden in het broednest. Haal het de volgende middag voorzichtig naar boven en je zult zien dat de moeder zich erop bevindt... Dat is alles. Voor alle zekerheid voegde de auteur er nog wel aan toe dat het soms(!) kan gebeuren dat de moeder zich in een ander deel van de kast bevindt, maar dat is dan heel uitzonderlijk, 'but as long as I used the method, it worked'. Zo leer je nog eens wat. Of kende u het foefje al? Ik wel hoor. Al moet ik eerlijk toegeven dat het bij mijn koninginnen niet altijd werkt. Maar ik wist toen nog niet van die pikzwarte raat. Ga ik volgend jaar proberen. U ook? Breng er dan verslag van uit in 'Bijen'. Wie weet heeft een lezer in 2076 daar ook nog wat aan.

Tenslotte wens ik u een heel goed, succesvol nieuw bijenjaar toe. 'Bijen' zal u daarbij elf maal bijstaan!

Voorlichting duurzame geïntegreerde varroabestrijding

De bestrijding van de varroamijt zal de komende jaren steeds meer aandacht vragen. Veel bijenhouders zijn gewend geraakt aan het gebruik van Apistanstrips waarmee de varroamijt op een eenvoudige manier was te bestrijden. De resistentie van de varroamijt tegen deze acaricide neemt geleidelijk toe waardoor dit middel niet meer effectief is. Het gebruik van Apistan heeft dan geen zin meer. Op nieuwe chemische bestrijdingsmiddelen hoeven we niet meer te rekenen omdat de kosten voor de ontwikkeling en de toelating veel te hoog zijn voor de bestrijdingsmiddelenindustrie.

Ondertussen zijn er wel alternatieven ontwikkeld voor de chemische varroabestrijding. Een duurzame geïntegreerde varroabestrijding met bijvoorbeeld de darrenraatmethode, het gebruik van mierenzuur en andere organische zuren biedt voldoende mogelijkheden. Dit draagt in belangrijke mate bij aan een meer natuurlijke manier van bijenhouden met een zo beperkt mogelijk gebruik van chemische middelen. Bij PPO (Praktijkonderzoek Plant en Omgeving) bijen is de afgelopen jaren hiernaar veel onderzoek gedaan. Graag zijn wij bereid om op uw verzoek een presentatie te verzorgen over deze nieuwe ontwikkelingen die van grote betekenis zijn voor de bijenhouderij. Hierbij zullen wij de onderzoeksresultaten toelichten en adviezen geven voor de duurzame geïntegreerde varroabestrijding. De kosten voor het verzorgen van een voorlichtingsavond, inclusief de reiskosten, bedragen f 150,-. In 2002 wordt dit bedrag €70,-. In het voorjaar en de zomer van 2002 zullen op de Ambrosiushoeve ook enkele themabijeenkomsten met demonstraties worden verzorgd over dit onderwerp. Hierover volgt nog nader bericht.

Varroabodem

Voor de duurzame geïntegreerde varroabestrijding is de varroabodem een onmisbaar hulpmiddel. Op basis van de mijtenval wordt de bestrijding uitgevoerd. Let er op dat het gaasoppervlak van de varroabodem zo groot mogelijk is zodat zoveel mogelijk mijten die van de bijen vallen op de varroalade terechtkomen. Het grote gaasoppervlak mag niet ten koste gaan van de stevigheid van de varroabodem.

Varroamijten, die uit het bijenvolk op de varroabodem vallen, kunnen niet of nauwelijks in het bijenvolk terugkeren. Hierdoor draagt de varroabodem, zij het

in beperkte mate, ook bij aan de bestrijding van de varroamijt. Gedurende de gehele winterperiode kan de varroabodem geopend blijven waardoor de zuurstoftoevoer en de afvoer van vocht van de bijentros goed mogelijk is. De kans op schimmelvorming op de raten wordt hierdoor ook kleiner.

Bij het reizen zorgt een open varroabodem voor voldoende ventilatie waardoor reisramen niet meer nodig zijn.

De varroabodem heeft dus meerdere voordelen. Indien de kasten nog niet zijn voorzien van een varroabodem is er in deze winterperiode voldoende tijd om hiervoor te zorgen.

Bijenruimte

De ontdekking van de bijenruimte heeft grote invloed gehad op de ontwikkeling van de huidige bijenwoning. Als de bijenruimte tussen de 5-8 mm is laten de bijen deze ruimte onbenut en worden de raten niet aan elkaar of aan de dekplank vastgebouwd. Is deze ruimte groter dan 8 mm dan worden in deze ruimte extra cellen (braamraat) gebouwd indien dit nodig is voor de ontwikkeling van het volk. Is de bijenruimte kleiner dan 5 mm dan bouwen de bijen de bijenramen met propolis muurvast aan de dekplank of kastwand. De inwendige afmetingen bij veel bijenkasten zijn vaak afwijkend, waardoor de bijen tussen de dekplank en de toplatten van de bijenramen extra cellen bouwen. Ook tussen de honingkamer en de broedkamer en tussen de broedkamers worden door de bijen vaak extra cellen gebouwd. Bij het openen van de kasten is dan extra kracht nodig en worden deze cellen beschadigd. Voor het sluiten van de kasten moet deze braamraat verwijderd worden. Rustig werken in de bijen is dan moeilijk waardoor de bijen tijdens de behandeling agressiever worden. Ook de ruimte tussen de verticale latten van de bijenramen en de kastwand moet tussen de 5 en de 8 mm zijn. Herkent u deze verschijnselen bij uw bijenvolken, dan is er nu de gelegenheid om bij de kasten die niet in gebruik zijn de bijenruimte in orde te maken. Er moet gelet worden op de hoogte waarop de afstandstrips in de kasten zijn aangebracht, en op de dikte van de lat op de rand van de dekplank. Als de bijenruimte van de kasten in orde is, worden de bijen minder verstoord waardoor het werken in de bijenvolken een stuk aangenamer wordt.

Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*)

Oriëntatie op geur

Onder de leden van de Compositiefamilie (Asteraceae) zijn er met bloemen die zich op een opvallende manier aan insecten vertonen. Zo zijn er bijvoorbeeld met extra grote bloemen langs de rand van het bloemhoofdje waardoor dit beter in het oog valt. Bij de bloemhoofdjes van het Boerenwormkruid niets van dat moois. De bloemen zijn erg klein en ze staan dicht op elkaar in vlakke hoofdjes, net kleine knoepjes. Voor de optische oriëntatie van insecten moeten ze het hebben van 'samen sterk' en ze staan dan ook groepsgewijs dicht op elkaar. Maar de plant heeft nog een ander hulpmiddel voor insecten in petto om zich daarop te oriënteren. Dat is de geur. Zowel het groen aan de plant als ook de bloemen verspreiden door de aanwezigheid van etherische oliën in sterke mate geurstoffen. Voor honingbijen en andere insecten is die sterke geur een prima hulpmiddel om zich op de bloemen te kunnen oriënteren.

Overblijvend

Boerenwormkruid is van oorsprong een inheemse plant van Europa en Azië. Als cultuurvolger heeft de plant zich ingeburgerd in een groot deel van de gematigde streken van het noordelijk halfrond, in Zuid-Amerika en in Australië. In ons land komt zij algemeen voor en maakt deel uit van de begroeiing van wegbermen, dijken, braakliggende terreinen en van ruigten. We vinden haar ook op matig beschaduwde plaatsen van het bos en van struweelbegroeiingen. De plant is overblijvend en kan afhankelijk van de groeiplaats 60-120 cm hoog worden.

In nazomer en herfst

Boerenwormkruid heeft een stevige taaie rechtopstaande bloeistengel die alleen ter plaatse van de bloeiwijze vertakt is. Langs de stengel zitten veervormige bladeren waarvan de bladslippen een gezaagde rand hebben. Door de bladvorm vertoont de plant enige gelijkenis met varens. In Duitsland heet zij dan ook Reinfarn, bermvaren. Onze naam boerenwormkruid heeft de plant te danken aan het gebruik als middel om spoolwormen en maden kwijt te raken. Dat huismiddel moest in verband met aanwezige giftige stoffen wel in uiterst kleine

hoeveelheden worden gebruikt.

Boerenwormkruid is een bloeiplant van de nazomer en de herfst, een periode waarin de meeste bijenplanten de bloei al achter de rug hebben en de bijenweide dus sterk op zijn retour is. De bloemen verschijnen in juli en de bloei kan doorgaan tot laat in oktober. De bloemhoofdjes, geel van kleur, staan in platte trossen. De vorm van een bloemhoofdje bij de Compositiefamilie wordt in hoge mate bepaald door de vorm van de bodem van het hoofdje. Bij het boerenwormkruid is de bodem hol, waardoor de bloemen in het midden in een kuiltje staan.

Voedselgewas voor veel insecten

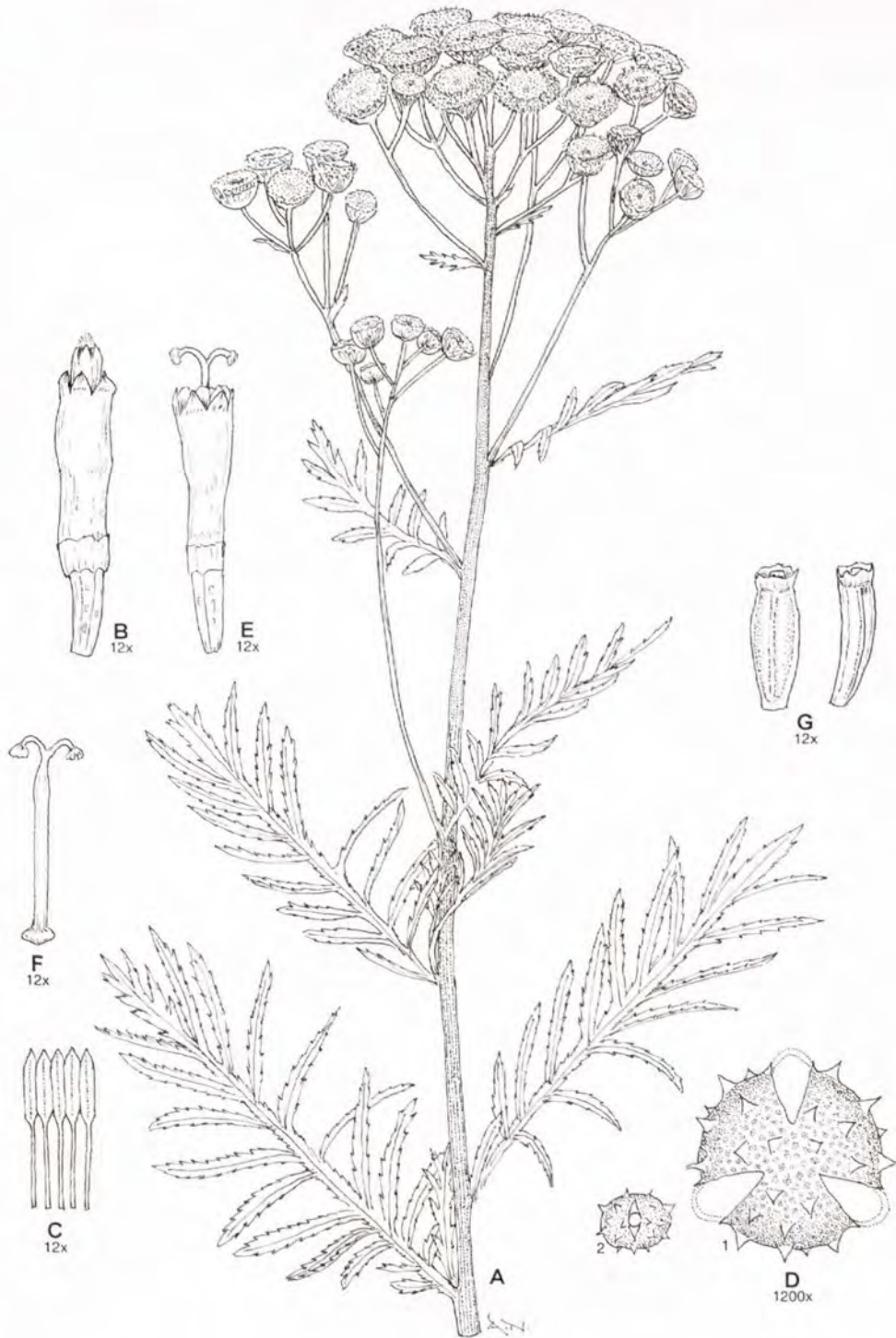
Honingbijen bezoeken de bloemen van het boerenwormkruid om daarop nectar en stuifmeel te verzamelen. Als ze volop in bloei staan, steken de bloemen maar net boven het oppervlak van het hoofdje uit. Om met het stuifmeel in aanraking te kunnen komen, moeten de bijen flink door de poten zakken. De stuifmeelverzamelaars doen dat dan ook. De stuifmeelklompjes zijn oranje. Een aantal insecten hebben voor hun voedselvoorziening een sterke band met de plant. Van sommige vlindersoorten zijn de rupsen hierop aangewezen. Ook zijn er wilde bijen die gespecialiseerd zijn op het verzamelen van het stuifmeel. In ons land zijn dat een aantal zijdebijen (*Colletes*).

Verfplant

Uit de plant zijn kleurstoffen te maken. De wortels vermengd met chemische stoffen leveren een groene verfstof. Van de bladeren is een groengele en van de bloemen een gouden tot oranje verfstof te maken.

Vermeerdering

Boerenwormkruid kan in een begroeiing grote pollen vormen doordat de plant zich in sterke mate vegetatief uit een netwerk van wortelstokken vermeerdert. Er wordt ook zaad gevormd. De nootjes, waarin zich één zaad bevindt, hebben geen harige pappus voor de verspreiding, zoals we vaak bij andere leden van de familie aantreffen. De pappus bestaat hier uit een korte bochtige rand en heeft dus geen functie voor de zaadverspreiding.

Boerenwormkruid (*Tanacetum vulgare*)

A deel van in bloei staande plant; B bloem in mannelijk stadium; C opengeslagen meeldraden; D stuifmeelkorrel (tricolporaat): 1 polair, 2 equatoriaal; E bloem in vrouwelijk stadium; F stijl met stempels; G nootje.

Gelderland en omgeving: aantrekkelijke drachtbronnen op komst!

Jan van de Veluwe

Oostvaardersplassen

Alvorens de provincie Gelderland in dit verband nader te bezien, richten we vooraf even de blik op hetgeen juist ten noorden daarvan heeft plaatsgevonden. Tussen Lelystad en Almere liggen namelijk de Oostvaardersplassen, sinds 1996 in eigendom van Staatsbosbeheer. Dit gebied, ter grootte van 5600 ha, aanvankelijk bestemd als industriegebied, heeft zich echter in afwachting daarvan bij toeval ontwikkeld tot een uniek ecologisch natuurgebied. Door dit overrompelende succes werd SBB al na een periode van slechts drie jaar bekroond met het 'European Diploma of Protected Areas of the Council of Europe'. Er leven in dit reservaat thans ruim 2.000 grote zoogdieren (Heckrunderen, Konickpaarden, Edelherten, Reeën) en ver over de 200.000 vogels (Wintertalingen, Grauwe ganzen, Zwarte sterns, Lepelaars, Kiekendieven, Roerdompen en Zilverreigers). Verder is het een eldorado voor insecten, o.a. voor hommels en bijen.

27 Uiterwaarden van ca. 500 ha: toekomstige natuurreservaten

In de komende jaren zal er, met name in Gelderland, een ongekende 'rivierverruiming' plaatsvinden ter beveiliging tegen catastrofale overstromingen. In tegenstelling tot de eeuwenlange gewoonte van dijkverhogingen, is dit een ware ommezwaai. De klimaatverandering is hiervan de oorzaak. Globaal betekent dat een zekere herstructurering van alle 160 uiterwaarden in ons deltagebied. De 27 grootste uiterwaarden zullen de omvang van de Oostvaardersplassen verre overtreffen. Aangenomen wordt, dat zich hierdoor in het Gelders rivierengebied in algemene zin eenzelfde spontane ecologische 'explosie' zal voordoen als bij de Oostvaardersplassen. Het is dan ook geen wonder, dat men genoemde plassen min of meer als een 'pilot project' kan aanmerken voor de toekomstige flora en fauna van de Gelderse rivierengebieden, echter wel met dien verstande, dat hier eenmaal in de zoveel jaren op hoog water gerekend zal moeten worden.

Rijk assortiment aan drachtplanten

In verband met deze ontwikkelingen hebben enkele bijenthousiastelingen als passagier van een rederij in Deventer een paar verkenningen uitgevoerd tussen

Deventer en Westervoort v.v. en Deventer en Kampen v.v. Daar stroomt de IJssel over een lengte van 125 km meandrisch (kronkelend) door het landschap, met name tussen vaak uitgestrekte uiterwaarden, zijnde een natuurrijk schouwspel. De opzet was om een indruk te verkrijgen van de flora, met name van de aanwezigheid van drachtplanten. Gelukkig hadden we een verrekijker meegenomen, zodat het redelijk goed mogelijk was de belangrijkste bijenplanten te identificeren.

- Kenmerkend zijn er de griendgronden, waarop vele soorten wilgen [3-5 00/00] voorkomen. [00/000 is respectievelijk bloeitijd in maanden en nectar/ pollenproductie].
- Ook de vuilboom [5-8 00/0] en hulstbosjes [5-6 0/0] konden we waarnemen.
- Incidenteel ontdekten we bramenbosjes [5-7 00/00].
- Opvallend waren grote velden distels [7-8 00/00], wilgeroosjes [6-8 00/0] en kattestaarten [6-9 0/0], dat allemaal zonder er ook maar één bijenkast te zien.
- Verder enkele grote velden guldenroede [7-8 00/0].
- Toen we later een fietstocht maakten door enkele regionale uiterwaarden, zagen we verder legio klaversoorten [5-9 00/00], paardebloemen [4-6 0/00], cichorei [7-8 0/0], herik [5-9 00/00], korenbloemen [6-8 00/00], groot- en klein hoefblad [3-5 0/0], koekoeksbloemen [4-10 0/00] en kamperfoelie [5-6 00/00].

Het is overigens niet mogelijk om een representatief totaalbeeld te verkrijgen. Immers, tijdens de bloei zijn drachtplanten nu eenmaal het best herkenbaar. Vandaar een nader onderzoek per fiets, dat overigens bij lange na niet volledig is.

De waterschappen streven er voorts naar om de stroomdalflora zoveel mogelijk weer terug te laten keren. Dat betreft (dracht)plantensoorten, die vooral in het brongebied van de grote rivieren voorkomen. Dankzij de kwalitatieve verbetering van het Rijnwater kunnen zich vele planten vandaar weer verplaatsen naar het deltagebied in ons land.

Het genoegen van zo'n fietstocht is, dat je af en toe ook nog echte IJssellanders 'tegen het lijf loopt'. Veelal zijn dat personen, die met de plaatselijke situatie goed bekend zijn. Opmerkelijk was het, dat in al die bloemrijke gebieden, behoudens een tweetal in

de Buurse Waard, geen imker werd aangetroffen. Dat wil natuurlijk niet zeggen dat zij er niet zijn, ze kunnen namelijk even goed op enkele kilometers afstand van de rivier wonen.

Delta-imkers: attentie!

De conclusie van die verkenning was, dat deze projecten in toenemende mate een uitdagend drachtgebied gaan vormen. Door de aangekondigde rivierverwijding zullen de in dat gebied gelegen agrarische en andere bedrijven 'geruimd' worden. De betrokken bewoners krijgen elders alternatieve bedrijfsruimten aangeboden. Aanvullende ecologische plannen en maatregelen geven er blijk van dat het riviereengebied voor imkers een uitdagend drachtgebied zal gaan

worden. Wat betreft de bijenhouders in de aangrenzende gebieden is het dan ook raadzaam de onwikkelingen, als eerder genoemd, nauwlettend te volgen.

Het plaatsen van honingbijen in deze reservaten betekent voor SBB: massale bestuiving, vooral in het voorjaar, dus een overvloed aan zaden en vruchten, wat ten gerieve komt aan een grote diversiteit vogels en insecten.

Bronnen

'Samenwerken aan natuur in het riviereengebied', Postbus 9079, 6800 ED Arnhem, 026-3781200.

Verder is uitvoerige documentatie verkrijgbaar bij de Waterschappen en Gemeenten, grenzend aan de grote rivieren.

bijen

BOEKBESPREKING

Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen

Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen door Honingbijen L.G.M. Hensels, ISBN 9054391081 Het boek kost f 49,50 en is ook te koop bij het Bijenhuis in Wageningen

Ad Vermaas

Dat bloembezoekende insecten en bestuiving veel met elkaar te maken hebben, weet iedereen. In elk biologieboek staat wel beschreven hoe bestuiving en bevruchting in principe in z'n werk gaan. In principe ja. Want in de praktijk moet aan heel wat voorwaarden zijn voldaan willen bestuiving en bevruchting succesvol verlopen. Voorwaarden die betrekking hebben op het bestuivend insect en ook op de bloem en de plant. En voorts spelen ook nog de weersomstandigheden een rol. Tot voor kort ontbrak het aan een boek dat deze kennis op een praktische manier verwoordde. Het verschijnen van het boek 'Bestuiving Land- en Tuinbouwgewassen door Honingbijen' is hier een passend antwoord op. Het is vooral een praktisch boek geworden. En het brengt verschillende vakgebieden bij elkaar: het gedrag van de bestuivers, de bloembiologie en

de teelttechnische aspecten. Zowel voor de imker die de bestuivingsvolken levert, alsook voor de teler staan er tal van nuttige wenken in. Maar vooral zorgt het boek ervoor dat bestuiving als een geheel wordt benaderd.

En dat was nodig omdat vooral de teeltkundige kant de laatste tijd enorm in beweging is. Het gaat al lang niet meer alleen om groot- en kleinfruit, vruchtgroenten en enkele zaadteelten. Dat zijn de gebieden waar teler en imker kunnen afgaan op hun ervaring. Maar daarnaast zijn tal van nieuwe methoden in opmars. Hybride-zaadteelt, zaadteelt in kassen of

tunnels, het telen van vruchten of zaaddozen voor de bloemsierkunst (soms het jaar rond) zijn slechts enkele van de tientallen voorbeelden. Bij iedere teelt is weer andere, specifieke kennis vereist. Bij de teler en bij de imker.

Het boek van Hensels is een basisboek voor dit grote gebied. De teler kan er veel uit leren over het bijengedrag en over de mogelijkheden en onmogelijkheden van de bestuivingsvolken. Bij de imker wordt veel duidelijk over de teelt en over de specifieke eisen die dat aan zijn volken stelt.

Drachtplanten met een extra dimensie

Gewone huislook (*Sempervivum tectorum*)

mw. M.E.C. Verspaandonk-Schijvens

Op 2 juli werd ik gebeld door iemand uit mijn dorp, met het verzoek een bijenzwerm te komen scheppen die al enkele dagen op (!) het dak van zijn schuur zou zijn neergestreken. Het zou om honingbijen gaan met blaadjes aan hun poten. Een zwerm met blaadjes: daar moest ik het fijne van weten.

Nieuwsgierig als ik ben en gewapend met pen, papier en loupepotje toog ik op naar de beller. Hier werd ik gastvrij ontvangen door een natuurliefhebber echtbaar op leeftijd. Het was 13.00 uur, zonnig en met 25°C drukkend warm. Wat ik vervolgens zag maakte op mij zo'n indruk dat ik tot 15.00 uur ben gebleven.

Op het golfplaten dak van een 2 m hoog schuurtje lag een plakkaat gewone huislook of donderblad (*S. tectorum*) van pakweg een halve meter doorsnede. Hieronder hadden door de jaren heen afstervende rozetten een 10 cm dikke zwarte humuslaag gevormd. Het gonsde er van de bijen die in en uit de humuslaag vlogen met aan hun poten groene stukjes blad van anderhalf keer hun lichaamslengte. Op afstand leek het wel een hommenvolkje waarmee ik te doen had, maar dichterbij herkende ik ze meteen als zijnde behangersbijen waarvan er zo af en toe ook wel eens een exemplaar mijn bijenhotel bewoonde. Met welke soort ik te doen had wist ik zo niet direct, maar zo'n massale aanwezigheid - het leek wel een kleine gonzende vliegende zwerm - had ik nog nooit gezien. Ook de nestplaats was voor mij uniek; niet in het bodemzand of in houtgangen maar in de humuslaag van een dakplant!

Behuizing met voorportaal

Een keukentrapje was gauw gehaald om een en ander van nabij te observeren en te noteren. Aan de zuidkant had de humuslaag een soort voorportaal met een grote rechthoekige opening van 10 cm breed en 8 cm hoog. Kennelijk door de bijen zelf uitgraven getuige het hoopje zand aan de voorzijde (zie foto). Op 2 cm lag vlak achter deze opening op dezelfde hoogte de achterwand van het voorportaal met daarin twee grote vlieggaten van 2 cm doorsnede. Het vliegverkeer in en uit deze openingen was zeer druk. Met tussenpozen van enkele minuten telde ik steeds gedurende een minuut de inkomende bijen. Ik kwam na drie tellingen

op gemiddeld 10 ingaande bijen per gat. Deze gaten werden blijkbaar gezamenlijk gebruikt. Iemand uit Lage Mierde was speciaal voor mij gekomen om dit communaal gebruik van de nestopeningen op de gevoelige plaat vast te leggen. Alle bijen die door de twee zuidelijke gaten invlogen droegen ovale en ronde nestbkleedsels mee aan hun poten en vervoerden geen stuifmeel. Sommige waren zo haastig dat ze de nestbkleedsels in het voorportaal verloren. Andere bijen vlogen uit met zwarte humus in hun pootjes. In de onmiddellijke omgeving van het nest groeiden wilg, klimhortensia, roos, kers, walnoot, liguster en klimop maar negens zagen we massale knaagsporen. Op het zuidoosten van het nest ontdekten we een derde invliegopening van dezelfde grootte. Deze ingang ontsprong echter direct tussen de rozetten en was niet voorzien van een voorportaal zoals de andere twee ingangen. De vliegactiviteit was hier veel minder drie bijen per minuut. Deze bijen vervoerden echter geen nestmateriaal maar enkel zachtgeel stuifmeel, hangend onder aan hun buik en bijeengehouden door een speciale beharing: de buikschuier. Ik ving een behangersbij en pakte haar tussen duim en wijsvinger. Zij kromde hierop meteen haar achterlijf en toonde

Donderblad op het schuurtje te Hooge Mierde. Op de voorgrond is de donkere voorkamer zichtbaar met de uitgekraabde humus. In de achterwand bevinden zich de vlieggaten. Foto's: mw. Verspaandonk.

haar angel. Ik zag haar oranje buikschuier welke op het eind zwart was. Om er zeker van te zijn om welke behangersbij het hier ging, stopte ik haar in een fotokokertje en stuurde haar samen met mijn waarnemingen op naar Theo Peeters in Tilburg, een kenner waar het gaat om wilde bijen. Volgens Peeters bleek het hier te gaan om het vrouwtje van de grote bladsnijder (*Megachile willughbiella*). Hij schreef mij dat de nestbouw van dit insect in de praktijk vaak, onder invloed van plaatselijke omstandigheden, veel meer plastisch is dan men denkt en dat het communaal gebruik van nestingen vrij uniek is voor ons land.

Twee generaties in een jaar

Hij vroeg me of ik wilde uitzien of er dit seizoen nog een tweede generatie aan zat te komen. Dat is iets wat bij deze soort ook voor ons land ongewoon is. Op 14 augustus ben ik nog eens teruggegaan, nu zelf met camera (alle indertijd genomen dia's door een plaatselijke natuurvriend genomen van de bijen in de donkere voorkamer bij felle zon bleken mislukt). Voorzichtig trok ik wat huislookrozetten omhoog achter de zuid-oostelijke ingang en peuterde twee bruine sigaarvormige nestjes van 2 cm lengte uit het nest om ze op de gevoelige plaat vast te leggen (zie foto). Toen ik de nestje uit elkaar haalde bleek elk nestje te bestaan uit acht opgerolde identieke ovale stukjes uitgeknaagd blad van 2 cm lengte en 1 cm breedte en 2 dubbele eindstoppen van platte identieke ronde stukjes uitgeknaagd blad van 1 cm doorsnede. Ik trof geen larf of pop aan. Misschien had ik die dieper in het nest wel aangetroffen maar ik wilde het nest niet graag verstoren. Het is jammer dat hierna de hete zomer overgegaan is in een natte nazomer, want bij een aanhoudende hete zomer was het niet ondenkbaar volgens Theo bij uitzondering een tweede generatie aan te treffen. Een fotografische herkansing voor mijn compagnon zat er dus helaas niet in. Gelukkig zijn de amateurfoto's die ik zelf op 14 augustus heb gemaakt inmiddels wel gelukt.

De naam

Sempervivum, de geslachtsnaam waartoe het gewoon huislook wordt gerekend, betekent zoveel als altijd levend. De plant blijft 's winters groen en is onder heel moeilijke omstandigheden als felle zon en droogte in staat te overleven. Dit komt omdat haar blad een hele dikke bladhuid heeft, die bedekt is met een waslaagje en voorzien is van huidmondjes welke overdag kunnen worden gesloten. Op deze manier wordt zo zuinig mogelijk omgegaan met water. Aan veel water heeft de plant overigens een hekel. Daarom vindt je deze

Enkele door mij uitgepeuterde nestjes van de grote bladsnijder.

plant in ons land vaak op zonnige warme goed afwaterende plaatsen zoals rotstuintjes, op oude daken en muren en tussen plaveisel. In de Alpen kan men haar aantreffen op zonnige rotsen en stenige hellingen. De tweede naam *tectorum* betekent zoveel als dak. Vroeger groeide de gewone huislook algemeen op daken. Men bedeede de plant, zoals bij zoveel andere planten in die tijd, magische krachten toe. Zij zou beschermen tegen schoorsteenbrand en tegen bliksemingslag. De naam donderblad is hierom een veel gebruikte benaming voor gewoon huislook. Overigens bestaat er veel naamsverwarring onder de *Sempervivum* soorten. Dit komt omdat de soorten in staat zijn onderling te kruisen waardoor er veel hybriden ontstaan. Bezoek van bloemvaste honingbijen komt de soortvastheid van het zaad ten goede.

Daktuinen als nieuwe drachtmogelijkheid

De plant zelf kan zo'n 10-15 cm hoog worden. Het is een trage groeier die via uitlopers naar buiten toe kan uitbreiden en zo een omvang kan bereiken van wel een halve meter doorsnede. Zo'n plakkaat bestaat dan uit vele bladrozetten van 5 tot 8 cm met elk vele kortgesteelde zijrozetjes. De grijsblauwe eironde bladeren hebben een bleke bladvoet en eindigen in een bruinrode punt. Soms, pas na jaren, komt de plant in bloei. In juli, augustus verschijnen vanuit het hart van de bladrozetten 20 tot 50 cm lange stengels met bloemtrossen. De stervormige roze 2 cm grote bloemen staan soms met zijn twintigen dicht bij elkaar. Voor honingbijen in ieder geval een duidelijke uitnodiging voor een hapje. Na de bloei sterft de hoofdrozet af en laat voor het volgend jaar groenblijvende kleine rozetjes achter. Door de jaren heen kan zo een dikke humuslaag ontstaan zoals op de foto. De malse rozetje vormen soms weer een lekker vogelhapje. Af en toe laten vogels hierbij stukjes blad vallen en zo kan de plant weer nieuwe planten

vormen. Evengoed als de vogel kan ook de mens deze plant makkelijk vermeerderen door hem in de lente los te trekken en uit te planten. Donderblad is te koop in een groot assortiment rassen. Ze kunnen niet tegen natte voet: ze verkiezen een zonnige, droge standplaats en kunnen zelfs bijna zonder grond overleven. Vele plakaten donderblad bijelkaar aangeplant kunnen naast nestgelegenheid voor wilde bijen ook een voedselparadijs vormen voor allerlei bijen en vogels. Tegenwoordig ziet men steeds meer dat donderblad op gaasmatten wordt verkocht voor op schuine daken. In het bezoekerscentrum van De Kleine Aarde in Boxtel heb ik onlangs zo'n dak bewonderd. Het werd gepromoot als mooie maar vooral ook prima isolerende dakbedekking en helemaal passend in deze tijd. Over het feit dat daktuinen in de toekomst een extra drachtmogelijkheid kunnen bieden voor onze honingbijen werd echter met geen woord gerept. We moeten elke mogelijkheid tot verbetering van de voedselvoorziening voor onze bijen aangrijpen. Voor imkers met een bijenstal op een zonnige plek is het misschien een leuk idee met wat plakaten donderblad de bijenstal te verfraaien.

Bij bijensteken en nog veel meer

Het blad is erg vlezig. Als u de buitenste huid afpelt voelt u het slijmerige sap binnenin wat het blad zo vlezig maakt. Dit sap is erg waardevol en kan gezondheidsondersteunend werken. Omdat het sap licht giftig is wordt het hiervoor enkel uitwendig gebruikt. Een greep uit de gebruiksmogelijkheden: op wratten en likdoorns, op kleine brandwondjes, bij zonnebrand, op ontstokene huid, als gorgeldrank bij keelontsteking en - wat belangrijk is voor imkers - bij bijensteken! Het sap uit de bladeren werkt namelijk verkoelend en samentrekkend. Omdat het sap alleen in verse toestand werkzaam is zult u steeds het blad moeten vervangen door vers blad. Maar wanneer het op het dak van de bijenstal groeit, is het in ieder geval onder handbereik.

Ik hoop dat het telefoontje over de 'bijenzwerm' ertoe heeft geleid dat gewoon huislook voor imkers niet langer meer een gewone en onbeduidende plant is, maar een extra dimensie krijgt.

338

bijen CURSIEF nojd

Rik Oldeven

Het gaat nooit over

Met haar bevende handen heeft ze tenslotte het geld uit haar portemonnee gevist en nauwkeurig in guldens, kwartjes en dubbeltjes voor ons neergeteld. 'Het is toch echt lindehoning?' vraagt ze nogmaals.

'U houdt van lindehoning?' 'Nee', zegt ze. 'Mijn man. Mijn man is ook imker, weet u. Hij heeft er veel verstand van, hoor. Hij heeft wel 60 korven. En hij is gek op lindehoning. Het is toch wel lindehoning?'

Op verzoek van het bejaardencentrum hebben Wim en ik op deze zondag samen met enkele oude-ambachtfanaten een stand ingericht met informatie over bijen en met een piramide potjes honing op de voorgrond. Twee voor een tientje.

'Kan uw man niet zelf komen proeven?' 'Nee', zegt ze 'Hij is boven. Hij kan de stoel niet meer uit. Slecht ter been. Suiker. En hij ziet ook slecht. Hij is 86. Maar imkeren doet hij nog steeds. En nog altijd op zondag na de kerk. Hoe laat is het nou?' Het blijkt kwart over 12. 'Dan moet ik opschieten'. We kijken elkaar vragend aan. 'U gelooft het niet, hè', zegt ze. 'Kom dan maar eens mee'.

In zijn stoel zit onze lindehoningimker. Van alle gehandicaptengemakken voorzien. Vóór hem een assortiment uit was vervaardigde kleinschalige bijenkorven. Door zijn bril gezien zijn het er wel 60. 'Ben ik op tijd?' vraagt ze. 'O, ja', zegt hij. 'Alles staat klaar'. Ze pakt uit een glazen kast een boek, legt het op haar knieën en begint bij een ezelsoor te lezen. Het gaat over de jager en het naar boven kloppen van het volk. Totdat hij is ingedut. 'Zo doen we dat al jaren', zegt ze. 'Hij houdt het de laatste tijd niet zo lang meer vol. Maar ik denk dat ik hem dit boek toch al wel zo'n 20 keer heb voorgelezen. 'Joustra' noemt hij het. Het is van Joustra. Kijk, hier staat het ook: Johan A. Joustra, Goes 1927'.

Contributie (1)

'Absurd' is het laatste woord van het cursiefje van Rik Oldeven. Ja, ik vind de teneur absurd. De schrijver wil ons, imkers, de mond snoeren over contributieverhogingen. Omdat onder ons toch ook bezitters van pleziervaartuigen zitten, omdat anderen op vakantie gaan naar de Canarische eilanden of naar Center Parcs. En als we niet tot een van genoemde categorieën behoren, dan geven we zonder na te denken zo f 20,- uit als een kleinkind om een ijsje vraagt. Ik bezit geen pleziervaartuig, ik ga niet naar de Canarische eilanden of naar Center Parcs; ik geef geen, onnadenkend, f 20,- voor een 'ijsje' uit. Ik beschik wel over meer geld dan ik nodig heb. Als het carnicaproject in Schier in de problemen is gekomen, draag ik op grond van goede informatie een 'plankje' bij. Maar als peningmeesters met de denktrant van Rik Oldeven om contributieverhoging vragen, dan wil ik het naadje van de kous weten. Het is absurd te suggereren dat je niet over contributieverhogingen zou mogen discussiëren.

Henk ter Wee, Lochem

Contributie (2)

Helaas kan ik niet nalaten om op te merken dat ik het bovengenoemde 'Cursief' met toenemende irritatie gelezen heb. We weten allemaal dat er onder de imkers veel ouderen zijn en velen van hen hebben geen index op hun pensioen. Na enige jaren ga je dan terdege merken dat je besteedbare inkomen achteruit gaat, een verschijnsel wat dan steeds sneller gaat doordat veel lasten procentueel stijgen. Zelf (71) kan ik dat al terdege merken en waar het toe kan leiden blijkt wel uit het volgende. Een van de mensen die ik wel eens help (hij 94 en zij 88) kreeg 29 jaar geleden een pensioenaanvulling van f 144,- bruto en van het overblijvende nettobedrag kon hij net zijn huur betalen. Nu krijgt hij nog steeds f 144,- waar nog steeds belasting van wordt ingehouden, zijn huur is inmiddels ruim f 900,-, je moet wel elk begrip voor ouderen missen om dat te kunnen zeggen: 'het is absurd om over verhogingen te praten'. Die opmerking is absurd! Gelukkig ben ik lid van een subvereniging die voor het komende jaar stelt: wat de landelijke vereniging noodgedwongen meer moet vragen moet dan maar in mindering komen op het bedrag voor onze subvereniging. Is het toch waar dat ouderen in onze maatschappij niet meetellen?

P. Spaargaren, Muiderberg

Residuen in honing

Op de in september jl. gehouden 'Bijen- en Honingmarkt' te Ugchelen, waar een belangrijk deel van de stands werd ingenomen door zogenaamde milieugroeperingen, werd mij de vraag voorgelegd, of de aldaar aangeboden honing vrij was van residuen.

Betrokkene had allerlei verhalen gehoord over de varroabestrijding, die aanleiding vormden om deze vraag te stellen. Hoewel ik in dat verband geen deskundige ben, antwoordde ik, dat er bij correcte toepassing van de toegestane bestrijdingsmiddelen geen problemen te verwachten waren.

Thuisgekomen vond ik het 'Deutsches Bienen Journal' van september in de bus, waarin ik het volgende artikel aantrof.

'De materie inzake residuen in honing vormde begin juni dit jaar in Brussel een belangrijk aspect op de COPA-werkgroep 'Honing en Bijen'. Voorafgaande had in februari een bijeenkomst plaatsgevonden van de Europese Beroepsimkersbond te St.Colombisre in Frankrijk. Men heeft daar het voornemen geuit een registratie op te zetten van alle soorten residuen, die voorkomen in Europese honingsoorten, zoals:

- medicamenteuze residuen ten gevolge van de behandeling van bijenvolken tegen Nosema, Amerikaans vuilbroed en de varroamijt;
- medicamenteuze residuen, die op andere wijzen in de honing terechtkomen;
- residuen van gewasbeschermingsmiddelen;
- zware metalen, die door milieu-invloeden in bijenvolken worden aangetroffen;
- overige residuen t.g.v. algemene milieuvervuiling.

Benadrukt werd een registratie van deze residuen, het vastleggen van de tolerantiegrenzen voor niet te vermijden residuen, alsmede een EEG-harmonisatie van de testmethoden ten opzichte van deze residuen. Dit werkprogramma is van groot belang voor de productie van honing ter voorkoming van onzekerheid bij de consument. Dat geldt evenzeer voor een duidelijk onderscheid bij de productie van bio-honing. Wij zijn ervan overtuigd dat deze voornemens een moeizame discussie tot gevolg zullen hebben en voorts nog het nodige onderzoek zullen vergen'. Aldus een publicatie in eerder genoemde blad Hoewel wij in ons land nauwelijks beroepsimkers kennen, zou het een goede zaak zijn een publicatie uit te geven van de toegestane bestrijdingsmiddelen, de wijze van toepassing, alsmede de tolerantiegrenzen. Hierbij doel ik met name op de vele soorten in gebruik zijnde varroabestrijdingsmiddelen.

Jan J. Speelziek, Teuge

Immenhof nu ook bezoekerscentrum

Ab Kuypers

Het heet al jaren slecht te gaan in de Nederlandse bijenhouderij. Steeds minder imkers, krimpende bijenweide, zich terugtrekkende overheid. De klaagzang is al vele malen gezongen. Toch zijn er lichtpuntjes. Bijvoorbeeld mensen die zich op vastberaden wijze inzetten voor of actief zijn in de imkerij. Zoals in Heumen, onder de rook van Nijmegen, waar Gonnie en Marcel Hallmans onlangs het bezoekerscentrum van hun imkerij officieel openden. Hoewel het allemaal ooit met bijen is begonnen en deze nog altijd de boventoon voeren, is het bedrijf gestaag uitgegroeid tot een uniek geheel. Tuin, plantenwekerij, wijngaard, het hoort er allemaal bij. Voorlichting, rondleidingen en verkoop van producten, behalve de wijn: het gaat er hand in hand.

340

Misschien vertolken de woorden van de burgemeester die op 1 september 2001 het bezoekerscentrum opende, de heer F. Grienberger, nog wel het beste ook mijn verbazing. Het was immers met een gevoel van 'het zoveelste' van hetzelfde te gaan bezoeken, waarmee ik afreisde naar Heumen. Informeel en, zeg maar, privé sprak de burgemeester woorden als: 'Ik had dit niet verwacht. Ik dacht, het zal wel weer één of ander klein onderkomen zijn, zo één waarvan er dertien in een dozijn gaan', waarmee hij dezelfde verbazing uitsprak als welke mij overkwam.

We zien een grote nieuwbouw kas, met smaak ingericht naar eigen ontwerp. Ruim opgesteld een permanente tentoonstelling over de vele aspecten van het bijenhouden, het wijnmaken en natuurlijk ontbreken de planten niet. Ruimte om groepen van ruim honderd personen te kunnen ontvangen voor lezingen en cursussen, het ziet er prachtig en ruim uit. Het is hier dat ik, voorafgaande aan een rondleiding door de uitgestrekte tuinen, een gesprek heb met Gonnie en Marcel Hallmans. Met het duidelijk hoorbare gezoem van de bijen uit twee observatiekasten op de achtergrond wordt het een aangename ontmoeting. Met een pot verse koffie met koek op tafel en notitieblok in de aanslag, word ik ontspannen ingewijd in de ontwikkelingen van hun 'Immenhof'.

Honingproductie

De Immenhof is gevestigd op de boerderij, van oorsprong van de vader van Gonnie, die daar een melkveehouderij heeft gehad. Door oprukkende

bedrijventerreinen dreigde een onteigening van de grond. Dat was het moment voor Marcel en Gonnie, die inmiddels het woonhuis van de voormalige boerderij hadden betrokken, de grond op te waarderen. Door er bijzondere tuinplanten te gaan telen en een tuin met veel bomen en struiken aan te leggen werd die meerwaarde bereikt. Maar begonnen is het allemaal met bijen. In eerste instantie richtte de imkerij zich vooral op de bestuiving. 'Dat heeft echter toch wel veel problemen opgeleverd,' aldus Marcel, 'er hebben zich hier in deze omgeving veel gevallen van spuitschade voorgedaan. Zelf heb ik daardoor ook veel volken verloren. Bestuivingswerk doe ik nu niet meer.' Met rond de honderd bijenvolken wordt er nu vooral honing gewonnen in de bossen van verschillende natuurgebieden op zeven verschillende standplaatsen. Zoals onder andere in het Reichswald in de buurt van Kleve (Duitsland). Daar staan de volken het jaarrond op een vaste plaats. Reizen met de volken gebeurt daarom alleen nog naar het koolzaad en de heide. De bijenvolken zijn gehuisvest in de voor Nederland onbekende Golz-kasten. Hierin worden de zogenaamde Kutsch Hochwabe als ramen gebruikt, welke in koudbouw in de kasten hangen. De Golz-kast is er eentje waarbij de honingkamer zich achter de broedkamer bevindt.

Marcel hierover: 'Eén van de voordelen is, dat ik hiermee niet met honingkamers hoeft te sjouwen. De ramen met honing kunnen eenvoudig worden afgenomen. Bovendien ontwikkelen de volken hierin grote broednesten. De honingopbrengst is dan ook aanmerkelijk hoger dan in de gangbare stapelkast.'

EKO

Zowel in de tuin, wijngaard als ook in de imkerij wordt er zonder chemische bestrijdingsmiddelen gewerkt. Niet voor niets heeft hij zich jaren geleden, samen met Jaap Kerkvliet in de commissie Honing van de VBBN, hard gemaakt voor het instellen van het EKO-keurmerk voor honing.

Geïmkerd wordt met de Buckfastbij, waarvoor Marcel een licentie heeft. 'Maar ras vind ik niet echt belangrijk, hoor'. Tevens wordt er op de Immenhof volop aan koninginnenteelt gedaan en is selectie op de bekende eigenschappen een must. Tijdens de jaarlijkse bijenmarkt van Veenendaal worden zowel koninginnen als volkjes verkocht, altijd met geteste moeren. Aan de vraag naar honing, zoals bij de Hallmans gifvrij gewonnen, kan Marcel amper voldoen. Met grote

regelmaat moet honing worden ingekocht bij imkers, die net als hijzelf gifvrij werken, om aan de vraag te kunnen voldoen. Steeds meer speciaalzaken gaan over op dit zuivere product. De klantenkring, waaronder de biologische winkels, breidt zich nog steeds uit. Met de volken in de natuurgebieden wordt voorjaar- en zomerhoning geoogst. Naast honing wordt er ook propolis gewonnen en verwerkt in zalven en tincturen. Andere bijenproducten worden geïmporteerd. Alles is natuurlijk in de winkel van de imkerij te koop.

Gegroeid

Vanuit de oorspronkelijk boerderij begonnen is het bedrijf langzaam maar zeker uitgegroeid tot wat het nu is, en het einde is nog niet in zicht. Begonnen met de bijen kwam er de tuin en de kweek van tuinplanten bij. Vanzelf ontstond de vraag naar rondleidingen. Ook zijn Gonnie en Marcel enkele jaren geleden begonnen met een nu nog bescheiden wijngaard. 'Nu er druivenrassen worden geteeld, die resistent tegen ziekten zijn en in Nederland goed gedijen, is het ook voor ons aantrekkelijk hiermee aan de slag te gaan. We hebben nu al verschillende druivenrassen staan. Wij mengen deze niet na de oogst, zodat wij verschillende soorten wijn produceren. Elk met een eigen smaak. Vorig jaar hebben wij, eigenlijk voor de lol, eens meegedaan aan een landelijke keuring van Nederlandse wijnen. Onze wijn kwam daar op een vierde plaats. We zitten dus op de goede weg'. Overigens is de wijntak nog geen commerciële aanleggenheid. Wel is het mogelijk om de wijn te proeven tijdens een bezoek aan de Immenhof. 'Voorlopig is het vooral bedoeld als voorlichting van in Nederland geproduceerde wijn en het biologisch telen. We willen de mensen laten zien, dat hier best een goed product te maken is. Het is wel de bedoeling om de wijngaard uit te breiden. Maar er zitten wel veel 'wettelijke' haken en ogen aan om commercieel wijn te gaan produceren.'

Bijzonder

Behalve vanwege het biologische karakter, het werken met Buckfastbijen en de combinatie van imkerij, tuin en wijngaard, is de Immenhof op nog een manier bijzonder te noemen. Bij de werkzaamheden op het bedrijf kunnen Gonnie en Marcel rekenen op de hulp van enkele stagiaires. Het zijn leerlingen uit het bijzondere onderwijs die gedurende drie maanden meewerken op het bedrijf, zowel in de tuin bij onderhoud en aanleg alsook in de imkerij. 'Het zijn jongelui met een laag zelfbeeld. Ze denken, omdat ze dat ook vaak is voorgehouden, dat ze eigenlijk maar

voor weinig dingen geschikt zijn. Wij proberen ze hier bij ons een beetje bij te schaven, een stukje ondergrond en zelfvertrouwen mee te geven, zodat zij straks wat beter, wat steviger in de maatschappij komen te staan. Het is opvallend hoe snel ze gemotiveerd raken. Als ze hier komen en aan een klus worden gezet ontmoeten we aanvankelijk wel wat verzet. Eenmaal aan de gang en ziende, dat ze iets tot stand brengen, krijgen we ze bij wijze van spreken om vijf uur met moeite de deur uit'.

Aan de betreffende onderwijsinstellingen wordt als voorbereiding van de stage divers werk uitbesteed. Meestal in vorm van het verpotten van de jonge plantjes, die Gonnie heeft gekweekt.

Historisch

Marcel en Gonnie wonen in een streek van Nederland, waar de bijenteelt een al oude geschiedenis kent. Eeuwen geleden werd de imkerij hier geïntroduceerd, waarna ook de geestelijkheid toentertijd deze tot grote hoogte heeft weten te brengen. Het is dan ook niet voor niets, dat zij tijdens de opening van het bezoekerscentrum een lezing hielden over deze historie. Onderhand zijn zij ook zelf bezig een aardig stukje eigen geschiedenis te schrijven op wat eens landbouwgrond was. In ieder geval hebben zij dat kunnen behoeden voor de opdringende industriële vooruitgang.

Van woensdag tot vrijdag kunnen groepen op afspraak een bezoek brengen aan de Immenhof. Ook imkers zijn het eerste en derde weekend van de maand welkom. Men vindt dit bedrijf aan de Rijksweg 224 in Molenhoek/Heumen. Tel/Fax 024-3584543, E-mail: l.Immenhof@planet.nl. Voor data van lezingen, zie ook Bijen 10(10): 290 (2001).

Gonnie en Marcel Hallmans (links) tijdens de opening van het bezoekerscentrum. Foto: M. Hallmans

Imkerij, van oud naar nieuw

De bijdrage 'Van imker tot imker' voor Bijen van november was nog maar net een paar dagen de deur uit toen Bijen van september op de deurmat plofte, met daarin het artikel van de Stuurgroep Bedrijfsraad 2000. Hierin stonden overpeinzingen en visies over de mogelijke toekomst van de bijenhouderij in Nederland oftewel, 'het roer moet om'. Iedereen die zich daarbij betrokken voelt heeft het gelezen en naar ik aanneem herlezen. In beide artikelen komen we tot de conclusie dat op braderieën en jaarmarkten de bijenteelt vaak oubollig wordt gepresenteerd als een oud ambacht, inclusief boerenkiel en pet. Een stukje geschiedenis dus. Daarmee is niets mis, maar het moet niet de hoofdmoot vormen. Bezoekers krijgen nu het idee dat bijenteelt een bezigheid is uit het verleden die krampachtig in stand wordt gehouden. Een moeilijk vak bovendien waar je niet zo maar aan begint. Deze presentatie maakt hen wars. De huidige stand van zaken kennen we allemaal. Het ledental van de afzonderlijke bijenteeltorganisaties loopt jaarlijks terug. De Stuurgroep zegt verder: 'De indruk die imkers in de presentatie van bijenteelt geven van het oude beroep en de daarbij behorende financiële belangen doet ons meer kwaad dan goed en legt een rem op de groei van het aantal imkers. Organisaties die zich echter op een idealistische wijze met de natuur bezig houden groeien en bloeien. Van hen kunnen we veel leren.'

Het startpunt van een gedachtewisseling

Natuur voor het grote publiek.
Ik citeer uit 'het roer moet om'. *'Organisaties die onbaatzuchtig opkomen voor de natuur kunnen rekenen op steun van het grote publiek. Als de georganiseerde imkerij als doelstelling heeft dat zij opkomt voor de natuur en in het bijzonder voor alle soorten bijen, zou het mogelijk moeten zijn om langs deze weg van een achteruitgaande organisatie een bloeiende vereniging te maken.'*

Het lijkt me wat te eenvoudig voorgesteld

Al degenen die donateur zijn of op andere wijze organisaties ondersteunen die opkomen voor de natuur kunnen hun bijdrage leveren vanuit de luie stoel. Ze hoeven er niet voor in actie te komen, het vergt geen tijd. Bovendien weet iedereen dat hommels, bijen en wespen kunnen steken. Dat zit er van jongs af in gehamerd. Voor het genoemde grote publiek blijven insecten engerds en stekers. Pijnlijk maar waar. Wordt door hun financiële ondersteuning

onder andere de natuurlijke habitat van het vliegende volkje verbeterd? Prima, maar daar houdt hun betrokkenheid verder wel mee op. Stuiten ze vervolgens tijdens een vakantie of anderszins op een braderie waar ook imkers van de partij zijn dan krijgen ze interessante, maar toch ook wel moeilijke verhalen te horen over het huishouden van de honingbij, begeleid door een tafel bijenteeltproducten. Meestal belonen ze het verhaal van de imker met het kopen van een potje honing. Niet alleen de imker is dan tevreden maar ook de klant die nu in het bezit is van een streekeigen product. Hiermee wordt telkens opnieuw bevestigd dat er aan het houden van bijen een financieel plaatje hangt. Imkers houden weliswaar een mooi praatje, maar incasseren tegelijkertijd. Het onbaatzuchtig opkomen van imkers voor de natuur wordt in de ogen van het publiek ongeloofwaardig. Denk ook maar eens aan het verlies van bijen in tunnels en kassen tijdens de bestuiving van de gewassen. Natuurlijk draagt ieder de verantwoordelijkheid voor de bijenvolken in zijn beheer, maar hoe maak je deze zaken duidelijk voor buitenstaanders zonder jezelf geweld aan te doen? Ook in een nieuwe organisatie zullen de genoemde activiteiten blijven, maar hoe groot moet die paraplu dan wel niet worden?

De nieuwe aanpak

Hoe dan verder? Met de armen over elkaar blijven zitten? Om de drommel niet. Er zijn wel degelijk manieren te bedenken om personen te interesseren voor bijen in de ruimste zin van het woord. Een voorbeeld en een idee.
In Rotterdam is er dit jaar met groot succes een cursus over wilde bijen gegeven. Leiden inventariseert de belangstelling om iets dergelijks te doen. Op de niet meer weg te denken braderieën zal er ook materiaal aanwezig moeten zijn waarmee de aandacht wordt gevestigd op de verschillende soorten solitaire bijen, met uiteraard informatie over hun leefwijze. Misschien moeten er blokjes materiaal worden aangeboden die kunnen dienen als nestgelegenheid voor insecten. Daar houdt het echter niet mee op. Het zou een goede zaak zijn als de nieuwe aanpak wordt ondersteund door ons blad Bijen. Het themanummer van oktober is een mooi voorbeeld. Daarnaast lijkt het me geen slechte zaak als er in de nieuwe bijenhoudersorganisatie ruimte wordt gemaakt voor een actief PR-team met een taak zoals door de Stuurgroep is omschreven in Bijen 10(9): 240 (2001).

Veel zeldzame bijen in Dwingelderveld

Dat PR-werk bittere noodzaak is blijkt uit de volgende publicatie in 'Raaf voor Imkers', verenigingsblad van Het Ambrosiusgilde uit Rotterdam. Het bericht is van het ANP-nieuws gehaald van 9 juli 2001. Een verkorte weergave.

'Het Nationaal Park Dwingelderveld in Drenthe heeft het grootste aantal bedreigde en zeldzame soorten bijen van alle natuurgebieden in Nederland. Onder de aangetroffen soorten zijn de slobkousbij, de pluimvoetbij, de ericabij, de koekoeksbij, de roetbij en de zandbij. In totaal zijn er dertien van deze zeldzame soorten bijen gevonden. Dat blijkt uit een onderzoek dat vorig jaar is gedaan naar de wilde bijen in diverse gebieden door de Vereniging Natuurmonumenten. In het Nationaal Park Dwingelderveld werden 55 soorten wilde bijen aangetroffen, waaronder deze dertien zeldzame soorten. Wilde bijen worden vooral gezien op plaatsen met veel variatie zoals zandruggen, stuifkuilen, zandpaden, karrensporen en bermen. De uitgestrekte heidevlakte is voor de wilde bijen minder interessant. In Nederland leven ongeveer 300 soorten wilde bijen. Tweederde hiervan staat op de lijst met bedreigde soorten. De achteruitgang van de wilde bijen wordt veroorzaakt door het verdwijnen van geschikte voedselplanten en nestgelegenheden. Met name het intensieve gebruik en de nivellering van het landschap zijn hier de oorzaak van. Er zijn ook aanwijzingen dat concurrentie met grote aantallen honingbijen een rol speelt bij de achteruitgang van bepaalde soorten.' Einde citaat. Laat onze PR-machine daar maar op los.

Samen aan een tak

Het is een bekend verhaal. Eindelijk voorjaar en een lange periode met guur regenachtig weer. De bijen hebben nauwelijks de tijd om tussen de buien door uit te vliegen. De imker sombert en moppert bij die troosteloze aanblik van zijn volken en duikt diep weg in z'n jas. Maar in het inwendige van de bijensteden bruist het van leven. De voorjaarsontwikkeling is niet te stuiten en het broednest wordt verbouwd tot een tempel van nieuw leven. Anders gezegd, er worden zwermcellen aangezet. Op de eerste de beste mooie dag is het gedaan met die schijnbare rust en wordt er gezwermd. Niks genieten van het mooie weer, maar in plaats daarvan moet je als imker met de zwermkieps op pad. Het overkomt u, het overkomt mij en het overkwam ook een imker uit Polen. Twee zwermen vlogen op een appelboom aan en vormden aan dezelfde tak naast elkaar een tros. Tot zover niets bijzonders. De tevredenheid van de imker sloeg

echter snel om in lichte paniek. Binnen de kortste keren vielen de bijen van de twee zwermen elkaar aan en het werd een ware veldslag. In de avond lag er een dik tapijt aan dode bijen onder de boom. Dit alles gaat boven mijn imkerverstand en hij vraagt of imkercollega's een verklaring kunnen geven.

Het weer in december

Voor de periode 1971-2000 geldt voor het midden van het land als normaal 44 uren zonneshijns, 77 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 6,4°C.

December maanden

Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1996	zonnig	(63)	droog (41)	koud	(3,1)
1997	normaal		normaal	zacht	(7,3)
1998	normaal		normaal	zacht	(7,2)
1999	normaal		zeer nat (144)	zacht	(7,4)
2000	zonnig	(66)	normaal	zacht	(7,1)

Geraadpleegd

- Winiarski, M., War amongst bees. The Beekeepers Quarterly, 17(3): 31 (2001)
- Iersel, M.J. van, J. Janssen, J. Plaizier, Het roer moet om: een nieuwe organisatie met een nieuwe doelstelling. Bijen 10(9): 238 (2001)
- Gerritsen, H., Veel zeldzame bijen in Dwingelderveld. Raaf voor imkers 24(1): 14 (2001).

Inbinden maandblad Bijen

U leest op dit moment het laatste nummer van 'Bijen, Maandblad voor imkers' van dit jaar. Een manier om uw maandblad mooi te houden is om deze te laten inbinden. De VBBN biedt alle lezers, evenals vorig jaar, de mogelijkheid om jaargangen van het maandblad Bijen in te laten binden.

De ingebonden jaargangen krijgen een donkergroene harde kft met goudkleurige opdruk op de rug.

U heeft de mogelijkheid om per jaargang in te laten binden € 13,49 (f 29,75) of per twee jaargangen € 15,76 (f 34,75).

Wilt u ervoor zorgen dat uw jaargang(en) vóór 1 april 2002 door ons ontvangen is (zijn), u kunt deze sturen aan: **Secretariaat VBBN**, t.a.v. Marga Canters, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen, afgeven mag natuurlijk ook.

Sinds we in februari 2000 met deze rubriek zijn begonnen, hebben we veel uiteenlopende reacties van u mogen ontvangen. Die laten duidelijk zien dat we op veel verschillende manieren met onze bijen omgaan. In deze rubriek kan iedereen weer eens nieuwe ideeën opdoen en zijn eigen werkwijze met die van anderen vergelijken. Altijd weer interessant. Dus, neem de pen ter hand en laat anderen delen in uw ervaringen.

De vraag voor de maand december was:

Hoe verzamelt u propolis en wat doet u om de productie ervan te bevorderen?

Propolis

De eerste eigenschap van propolis is zijn kleverigheid. Maar behalve dat het kleverig is, heeft propolis andere en nuttiger eigenschappen. De bijen bedekken hun hele woning en al hun meubilair minstens met een fijn laagje van deze stof. De cellen van het broednest worden van een propoliscoating voorzien alvorens de koningin deze gaat beleggen. Dat alles om ziektekiemen geen kans te geven zich te ontwikkelen. Om deze eigenschap wordt propolis ook door mensen gewaardeerd en worden er allerlei bijzondere eigenschappen aan toegeschreven. Of dat allemaal ook echt zo is, wordt door menigeen betwijfeld. Zoals bij zoveel alternatieve geneesmiddelen en -wijzen hebben we ook hier te maken met warme voorstanders en felle tegenstanders. De waarheid zal wel in het midden liggen.

Propolis verzamelen

Voor eigen gebruik kan men gemakkelijk voldoende propolis verzamelen. Het laat zich vrij gemakkelijk van raampjes, dekplanken en de wand van de bijenkast afkrabben. Het enige wat je ervoor nodig hebt is veel geduld. Wie bijengeneesmiddelen gebruikt zoals Apistan en dergelijke moet er zich van bewust zijn dat de residuen van die stoffen niet alleen in de was achterblijven, maar ook in de propolisdeeltjes te vinden zijn. Propolis verzamelen wordt een stuk gemakkelijker als de imker maatregelen neemt om de bijen op speciale plaatsen propolis te laten aanbrengen. Bijvoorbeeld een houten raam waarbinnen op een afstand van 3 à 4 mm hardhouten latjes zijn aangebracht. De bijen zullen de spleten dichtkitten. Of een stuk fijnmazig plastic of metaal gaas. Als het gaas door de bijen goed van propolis voorzien is, kan men het in de diepvries leggen. De propolis laat zich dan

gemakkelijk van het gaas verwijderen door het bevroren gaas te buigen. Men heeft dan een zeer zuivere propolis.

Propolis zuiveren

Het reinigen van afgekrabde propolis is door de kleverigheid van het goedje een lastig karwei. Niet omdat het aan je vingers blijft kleven, want je kunt het werk uitstellen totdat het koud is en dan kleeft er niets meer. Het probleem is dat er allerlei vuil aan blijft kleven; bijenpootjes, -vleugeltjes, splinters, verfdeltjes en stukjes was.

Als de afgekrabde massa in koud water wordt gedaan en goed geroerd wordt, komt er al veel vuil boven drijven. Met een zeeffe laat zich dat gemakkelijk afscheppen. Deze behandeling een paar keer herhalen. Je bent dan al alle stukjes hout en brokjes was kwijt. Daarna de massa op een koele plaats uitspreiden op een ondergrond die zich niet aan de drogende propolis hecht, bijvoorbeeld vetvrij papier of plastic. De laatste stap is dan om alle ongewenste deeltjes er met een pincet uit te vissen. Een loep is daarbij een handig hulpmiddel.

Propolis beits

Gezuiverde propolis kan men gemakkelijk in alcohol oplossen. Doe de propolis samen met de alcohol in een afgesloten pot en laat het geheel een tijdlang staan. Af en toe de oplossing schudden of roeren. Het resultaat is een mooie beits, heel geschikt om hout mee te bestrijken. In plaats van alcohol kan men de propolis heel goed in brandspiritus oplossen. Ik gebruik deze beits om koninginnenteeltkastjes mee te behandelen. Propolisbeits is een milieuvriendelijk product dat de eigenschappen van hout in tact laat en het hout toch beschermt. Bovendien geeft het hout een mooie roodbruine kleur.

De vraag voor de maand maart

Als een zwerm eenmaal geschept is, moet hij nog gehuisvest worden. Het kan daarbij gebeuren dat de zwerm de nieuwe woning weer verlaat. Wat doet u om te voorkomen dat een pasgehuiste zwerm er weer vandoor gaat? Voeren of juist niet? De nieuwe woning van een geurtje voorzien of niet? Wel of geen kunstraat?

U kunt uw antwoord tot 15 januari naar de redactie sturen op brief, schijf of per E-mail aan: redactie@vbbn.nl of m.j.van.iersel@wxs.nl

Een moderne kast voor 50 dagen werk

H. Schenk

Het volgende verslag is geschreven naar aanleiding van een werkbezoek van een Nederlandse imker aan een ontwikkelingsproject in Ethiopië. Het bezoek vond plaats in oktober en was voor een periode van één maand. Het doel van het bezoek was om contact te leggen met lokale imkers en vervolgens een begin te maken met het houden van bijen op het project Genesis Farms. Dit is een Nederlands ontwikkelingsproject op het gebied van tuinbouw en pluimvee, ongeveer 40 km ten zuiden van Addis Abeba (dit betekent nieuwe bloem).

Ethiopië is een land dat vooral door de hongersnood en de oorlogen in het nieuws komt. Toch is het een prachtig land met verschillende bergketens en hoogvlakten. Een land met ongerepte natuur en een rijk dierenleven. Het klimaat is stabiel, dit betekent dat er een regenperiode is van juli tot september, de rest van het jaar is het droog. Voor het imkeren betekent dit, dat er een belangrijke drachtperiode van ongeveer een maand na het regenseizoen is. Gedurende deze periode wordt maximaal 10 kg honing opgehaald. De hoofdvruchten zijn eucalyptus en acacia. Bijvoeren is alleen noodzakelijk in de regenperiode, omdat het dan vrijwel constant doorregent en de bijen niet kunnen vliegen. Maar het voeren van bijen wordt zelden gedaan omdat het te duur is. Ongeveer 90% van de bijen wordt in traditionele korven gehouden, dit zijn cilindervormige

korven van 1,5 m lang. De korf is gemaakt van gevlochten riet of wilgentwijgen dat dichtgesmeerd is met een mengsel van klei en koeienmest. Door de lange smalle korf is het onmogelijk om aan zwermpreventie te doen. Daardoor verdwijnt een groot deel van het volk na de dracht en wordt niet meer teruggevonden. Een deel van de oogst gaat hierdoor verloren. Toch wordt er hier en daar een schuchter begin gemaakt met de Europese kast. Vaak zijn het buitenlandse ontwikkelingsprojecten die deze nieuwe methode van bijenhouden geïntroduceerd hebben. Relatief hoge investeringen maken het voor de lokale imker nagenoeg onmogelijk om zelf alle materialen aan te schaffen. Bijvoorbeeld: één moderne bijenkast kost 320 Birr. Maar een arbeider verdient 6 Birr per dag ... Er is ook zeer weinig te koop. De kasten kunnen bij een project voor straatkinderen in Addis Abeba gekocht worden (op dit project leren de tieners een bepaald vak). En de was kan op de lokale markt gekocht worden, maar daar houdt het dan ook mee op. Vervolgens kun je zelf kunstraat maken. Alle andere materialen moeten óf zelf gemaakt worden of uit het buitenland komen. De bijenvolken zijn klein vergeleken met de Europese normen. Het zijn kleine agressieve bijen, zodat overdag werken in de korven onmogelijk is. Alles moet in het donker gebeuren, en beschermende kleding en handschoenen heeft de lokale imker niet. Dus als imker weet je wat dat betekent.

345

Nieuw project

Op het project Genesis Farms heb ik samen met een lokale imker het houden van bijen geïntroduceerd. Er wordt een 20 meter lange stal gebouwd, waar 20 moderne kasten moeten komen om op een moderne manier te kunnen imkeren. De eerste traditionele korven zijn overgezet in kasten. Het gehele project moet met een jaar van de grond zijn. Zelf heb ik hier een imker geadopteerd om hem wat verder te helpen. Onder andere door hem van wat materialen te voorzien. Om meerdere imkers te kunnen helpen, zou het fijn zijn als er materiaal beschikbaar komt. Materialen die voor u toch overcompleet zijn, kunnen in Ethiopië goed gebruikt worden.

U kunt hiervoor contact opnemen met Herman Schenk, 0570-626218 (Deventer). Ik kom het graag bij u ophalen. Er is vooral behoefte aan: beschermende kleding, honingzeef, slinger, koninginnenroosters, kunstraatpers en meer.

1,5 meter lange bijenkorven met regenbescherming.

Screeningsonderzoek bij Amerikaans vuilbroed

Zoeken naar een speld in een hooiberg

Peter Elshout

Een screeningsonderzoek, uitgevoerd door de RVV, heeft tot doel alle bijenvolken in het gebied waar een vervoersverbod is ingesteld, te controleren op klinische verschijnselen van AVB.

De bijenvolken van niet-georganiseerde imkers en de in het wild levende bijenvolken (zwermen) kunnen in dit onderzoek de onbekende hoofdrolspelers zijn. Het zoeken naar deze onbekende is te vergelijken met het zoeken naar een speld in een hooiberg.

AVB in het kerkdorpje Maria Hoop, gemeente Echt, provincie Limburg.

346

Bij het screeningonderzoek in de gemeente Echt (april - mei jl.) zijn de bijenvolken in dit gebied doorzocht op mogelijke klinische verschijnselen van AVB. Hierbij is geen enkel verdacht volk gevonden. Het vervoersverbod werd op 5 juli jl. opgeheven. Ruim anderhalve maand later, op maandag 28 augustus kreeg ik een verzoek om een schildersbedrijf te ontlasten van enkele bijenvolken, die in de muren van een klooster in het dorpje Maria Hoop leefden. Het ging hier om vijf volken aan twee zijden van het kloostercomplex. Twee naar mijn inschatting sterke volken en drie ogenschijnlijk veel zwakkere volken gebruikten een grote open ventilatievoeg als vliegpleet. Volgens de huismeester van het klooster huisde een aantal van deze volken al vele jaren in de plaatselijk groot uitgevallen spouwconstructie. Bijna jaarlijks zwermden deze volken en vonden een onderkomen in een van de vele holten in de muren van het grote bouwwerk. De kloostergemeenschap beschouwde deze bijenvolken als een normaal natuurlijk verschijnsel. Het klooster ligt op minder dan één kilometer

Bijenvolk in dakoverstek van een woning. Eén van de gemiste 'spelden' bij een screeningsonderzoek.

afstand van de plaats waar in mei jl. bijenvolken met klinische verschijnselen van AVB werden geruimd. De vijf zich in de kloostermuren bevindende volken zijn door mij afgemaakt. De huismeester van het klooster heb ik uitgelegd welk gevaar deze illegale bijenvolken vormen voor de bijenteelt. In het wild levende bijenvolken zijn immers altijd een niet beheersbare infectiebron voor bijenziektes. De open stootvoegen die voor deze volken als vliegspleet hebben gediend moeten nog voor bijen, d.m.v. samengedrukt kippen-gaas ontoegankelijk gemaakt worden. Wie weet hoe groot de honingvoorraden zijn. De giftigheid van het ingespoten poedergif is beperkt en zal te zijner tijd geen barricade meer vormen voor rovende bijen. Maandag 4 september heb ik weer binnen het opgeheven screeningsgebied een bijenvolk in een buitengebruik zijnde schoorsteen vernietigd. Een volk dat daar volgens de bewoonster al drie jaren in deze schoorsteen woonde. Hetzelfde volk?

De zwakste schakel

Een imker houdt bijen. Ieder weldenkend mens neemt aan dat imkers ook iets doen om het zwermen te voorkomen [bedrijfsmethode] en bijenzwermen zullen scheppen om daarmee niet alleen overlast van bijen op te heffen, maar eveneens om te voorkomen dat deze bijenvolken een besmettingsbron voor de bijenteelt kunnen vormen. Helaas is dit maar ten dele de waarheid. Naast de vele bijenzwermen die ik jaarlijks buiten mijn woonplaats op verzoek van aangrenzende gemeenten schep, maak ik ook tientallen volken in woonconstructies zoals dakoverstekken, spouwmuren, schoorstenen e.d. af. Zeker niet zonder emoties. Ik heb steeds weer het gevoel mijn daad te moeten verantwoorden bij de eventuele toeschouwers. Andere houders van bijen, ik wil hier het woord imker niet gebruiken, weigeren zelfs op minder dan 500 meter van hun woning en bijenstand hun eigen zwerm te scheppen. Als argument wordt aangevoerd dat bijenzwermen een bron van bijenziektes kunnen zijn. Zo vertelde mij een wethouder van een buurgemeente.

Een tekort aan imkers?

Er is in ons land, zo wordt door de imkerbonden via de media meegedeeld, een tekort aan imkers. Mogelijk is het tekort aan goed geschoolde en georganiseerde imkers, die hun verantwoordelijkheid

Verder op pagina 347

Bij het heengaan van Berend Kers uit Terwolde

Geopatische stoorzones

Jan J. Speelziek

Het afgelopen maartnummer van Bijen vermeldt een familiebericht van het heengaan van Berend Kers uit Terwolde. Van zijn bijna 80 levensjaren heeft hij een groot deel met veel succes aan de bijenteelt gewijd. Dankzij de schone Veluwe heidevelden vormde hij daar, samen met de voorzitter van de afdeling Deventer, Sigis Sparenberg en met Herman Schenk een bekend en respectabel drietal imkers. Laatstgenoemde was werkzaam als ontwikkelingswerker op het terrein van de bijenteelt in Ethiopië (zie elders in dit nummer).

In genoemd familiebericht lezen we, dat Berend Kers voor hun drieën steeds de juiste plekjes voor hun bijen wist te vinden. Berend was namelijk een gerenommeerd wichelroedeloper, die exact de kruisingen van aardstralen wist op te sporen. Tegenwoordig spreekt men van geopatische stoorzones.

Alvorens op dit fenomeen in te gaan zij opgemerkt, dat onze oorspronkelijke bij, de *Apis mellifera* afkomstig is uit tropische, c.q. sub-tropische gebieden, met name uit Afrika. In dat werelddeel treffen we genoeg dezelfde, in het wild levende bijen aan, evenals de termieten. Het feit dat bijen evenals termieten hun nesten op dergelijke stoorzones bouwen, willen we even toelichten. Dat proces verschaft de bijen en

Vervolg van pagina 346

kennen en nemen, nog veel groter. Zij kunnen ervoor zorgen dat een screeningsonderzoek niet meer iets heeft van het zoeken naar een speld in een hooiberg en dat het imkersvak het aanzien krijgt dat het verdient.

Bovenvermelde misstanden beperken zich overigens niet tot een klein gebied; het is helaas een algemeen verschijnsel.

Hulp van de plaatselijke dag- en weekbladen

Mogelijk zou een oproep d.m.v. meerdere gelijkluidende advertenties, door de RVV gericht aan de inwoners van een spergebied, vele spelden doen vinden. Uit eigen ervaring weet ik dat de burger hieraan zeker gehoor zal geven.

Het aangeven van ook andere insecten dan honingbijen moet men dan maar voor lief nemen.

termieten-kolonies, veelal in steppen- of woestijngebieden, een natuurlijke vorm van 'airconditioning'. Deze zones worden namelijk vanwege hun stralingsactiviteit, afkomstig uit moeder aarde, gekenmerkt door een sterke afzuiging van energie, met name van warmte. In dergelijke gevallen spreekt men in ons land ook wel van typische plekken waar je altijd koude voeten krijgt of zogenaamde hinder van koude-optrek. De levensmogelijkheid van termieten wordt evenals van vele andere in kolonievorm levende insecten, bepaald en begrensd door een maximale nesttemperatuur. Immers, is die te hoog, dan kunnen er, met name voor het broed, fatale gevolgen uit voortvloeien.

Stertselen of nectar halen

Eenzelfde warmteprobleem als bij de aldaar in kolonieverband levende insecten geldt in voorkomende gevallen ook voor onze bijenvolken tijdens de zomerdracht, in het bijzonder op de heide. Zou de nesttemperatuur in een bijenkast tijdens intensieve hitte oplopen tot ruim boven de 35°C, dan ontstaat het gevaar dat honing en was gaan vloeien, hetgeen eveneens ten koste kan gaan van het broed (o.a. eitjes, larfjes). Controleer je op zo'n bloedhete zomerdag de bijen, dan zie je dat ze massaal stertselen, zelfs op de raampjes met raatwerk. De Engelsen spreken dan van 'frames with fanning bees'. De beschikbaarheid van water in de naaste omgeving is hierbij onmisbaar. De bijen werken daarbij intensief aan de verdamping van het water voor verkoeling en luchtverversing.

Een ervaren wichelroede-lopente imker komt dan zijn bijen op de heide tegemoet en plaatst ze, evenals de termieten en wilde bijen in de tropen dat van nature doen, op een kruising van aardstralen. Aldus beperkt hij bij grote hitte het massale stertselen, zodat de haalbijen optimaal beschikbaar zijn om nectar te oogsten. Zulks leidt met name op de heide tot grote oogsten (30% meer opbrengst) en dat is het hoofdmotief van zo'n slimme, goed geïnformeerde imker! Eigenlijk is hier sprake van een natuurlijk proces. Immers, onze Noord-Europese bij (*Apis mellifera*) komt van origine uit Afrika en leeft zoals gezegd onder omstandigheden, vergelijkbaar met aldaar in het wild levende bijen en termieten. In feite is er dus niets nieuws onder de zon.

Vanwege de domesticatie van onze bijen wordt de standplaats en leefwijze van het bijenvolk niet door de

bijen zelf, maar door de imker bepaald. Als het aan de bijen lag zouden zij, zeker tijdens de bloeiperiode van de flora (drachtperiode), ongetwijfeld de voorkeur geven aan stoorzones. Een ervaren wichelroede-lopende imker vertelde mij eens, dat de bijen tijdens de zwermperiode nagenoeg altijd neerstrijken boven stoorzones, zoals ik dat zelf ook in mijn tuin enkele malen heb kunnen meemaken.

Vanwege ons klimaat is plaatsing op een stoorzone tijdens de overwintering echter niet wenselijk, zelfs te ontraden. De winterstalling van Berend Kers was dan ook blijkens een uitgevoerde schouwing geheel vrij van aardstralen.

Zorgvuldig kiezen van standplaats

Dankzij hun vermoedelijk aangepaste biologische klok brengen de bijen in onze contreien, in tegenstelling tot hun tropische soortgenoten, de winter door in een periode van rust. Dat kan gezien worden als een aanpassing aan ons klimaat. Verder zijn ze, zoals reeds gezegd, wat voeding en huisvesting betreft volledig afhankelijk van de imker. Zelfstandig overleven zoals in de (sub)tropen is er voor onze gedomesticeerde bijenvolken dan ook niet bij. Zonder imkers zouden er in ons land geen sociale bijen zijn! Voor de komst van de honingbij waren de solitaire bijen (incl. hommels) de voornaamste inheemse bestuivende insecten in het Noord-Europese continent. Nederland telt momenteel nog ca. 330 soorten solitaire bijen en 20 hommelse soorten. Van deze hommels overwintert alleen een bevruchte jonge koningin. (Zie ALTERRA-rapport 2000 van A. Koster, Wageningen)

Tijdens een excursie in 1986 van Nederlandse imkers naar Polen, het grootste imkerland van Europa, vertelde een ons begeleidend Poolse imker/parapsycholoog/wichelroede-loper, dat het verstandig is bij elke verplaatsing van bijenvolken eerst met veel zorg hun nieuwe standplaats te verkennen, waarbij hij veelbetekenend zijn wichelroede omhoog hield. Polen heeft een landklimaat met warme zomers en koude winters.

Opmerkelijk is, dat de korfimmers rond de Lüneburgerheide, zowel thuis als tijdens de fruitdracht aan de Elbe en tijdens de heidedracht, hun bijen altijd onderbrengen op met zorg gekozen plaatsen in vaste stallen. De bijen beschikken aldus over een winterstal en meerdere vaste zomerstallen. (Zie uitleen-video VBBN 'Traditionelle Korbimkerei in den Heidegebieten Norddeutschlands - Die Arbeiten des Heideimkers im Jahreslauf).

Bij gepraat

E.H.J. Blankert, voorzitter ABTB

Aangezien ik mij stoor aan mensen die met een half woord een hele mening hebben, heb ik vooral veel geluisterd en gelezen in oude stukken en notulen. Tevens heb ik samen met andere bestuursleden vergaderingen bijgewoond van de Bedrijfsraad, federatief overleg met ZTLO en LLTB alsmede de Algemene Ledenvergaderingen bezocht van VBBN, ZLTO en Vrienden van Ambrosiushoeve. Half oktober was er een vergadering in Wehl van de vertegenwoordigers van de drachtplantencommissie vanuit de bonden. Op 3 november kwamen uit de afdelingen de vertegenwoordigers uit de bijenziekten- en drachtplantencommissie's in zeer geslaagde bijeenkomst bijeen. Tegelijkertijd hield de ANI haar algemene ledenvergadering in Uddel. Ik werd getroffen door de wijze waarop men van binnenuit de leden van de afdelingen weet te stimuleren. In het in 't hoofdbestuur te bespreken concept beleidsplan zullen zeker elementen van deze opgedane ervaringen aan de orde komen.

- Naar aanleiding van een rapport van de adviesgroep bijen gezondheidsbeleid van de Bedrijfsraad over het overleg met RVV/ID Lelystad ontstond de noodzaak de 'Gezondheids- en welzijnswet voor dieren' en de bijbehorende kamerstukken eens op de inhoud en de strekking van de wet na te slaan.

Immers de terugtrekkende overheid vraagt de varkenshouderij i.v.m. varkenspest een bijdrage van de sector voor het ruimen van de varkens.

Deze ruiming worden betaald uit het dierenwelzijnsfonds, waaraan in het geval van de varkenshouders ook flink wordt bijgedragen.

Van de imkerij wordt door een vertegenwoordiger van het ministerie LNV eveneens een dergelijke bijdrage verlangd i.v.m. ruiming van volken met Amerikaans vuilbroed. Dat vind ik niet terecht. Afgezien nog van de terugloop van het aantal imkers en bijenvolken, staat deze bijdrage in geen verhouding tot de economische en ecologische waarde die bestuiving heeft in de kringloop van de productie van voedsel voor mens en dier. Onze goedkope inzet voor deze belangen zouden beter mogen worden gewaardeerd door de overheid.

Een vergelijk met commerciële dierenhouderij is mijns inziens niet terecht, want onmogelijk.

- Dat samenwerking tot resultaten leidt is mij in de eerste bestuursperiode zeer duidelijk geworden. Enkele leden van de drachtplantencommissie van de Bedrijfsraad zijn er weer in geslaagd om naast het boek van dhr. Hensels 'Bestuiving land- en tuinbouwgewassen door honingbijen' een informatieve map 'drachtplanten' aan te bieden, zowel in tekstbestand op cd als in uitgeprinte kopijvorm. In de commissies van de Bedrijfsraad wordt veel arbeid verricht

door individuele imkers, al dan niet met deelbelangen in het onderwerp. De structuur waarin al deze activiteiten worden begeleid en vormgegeven staat nu ter discussie. Hoewel met een specifieke eigen rol zie ik het vele werk wat door vertegenwoordigers van de organisaties in de redactie van Bijen wordt gedaan als model voor een goede samenwerking. Die redactie vormt één van de vele organen van de Bedrijfsraad. In de jaarvergadering van de VBBN noemde dhr. J. Plaizier een fusie geen noodzaak. Ook in de overige eerder genoemde Algemene Ledenvergaderingen waren kritische geluiden te horen over organisatie en financieringsmodellen.

Treffend was een opmerking van de voorzitter van de VBBN in een slotwoord tijdens de rondvraag in de vergadering van de ZLTO: 'Wij het Bijenhuis en de overige organisaties het geld; samen een krachtige bijenorganisatie' Het is aan de VBBN te oordelen over de noodzaak van het Bijenhuis en de handel in de huidige vorm. Het doel, een krachtige belangenbehartiging door de bijenorganisaties, kan mijns inziens ook worden bereikt door onafhankelijke bestuurders/adviseurs op de juiste plaatsen in de Bedrijfsraad en in haar commissies. Samenwerken leidt tot resultaat, samensmelten naar mijn mening tot een stroperig geheel.

In de vernieuwde overheidsinstanties moeten netwerken worden opgestart, bewerkt en benut. Veel oude vertrouwde bestuurders hebben kennis en ingangen naar organen met VUT of pensioen meegenomen. Binnen en buiten de organisaties zullen naar mijn mening hiervoor vertegenwoordigers gevonden worden.

• Op zaterdag 9 februari 2002 wordt door de ABTB een studiedag georganiseerd in Wehl in de Gelderse Achterhoek. Uitgenodigde sprekers zijn ondermeer: dhr. J. van Praagh met de onderwerpen: 'genetica bij bijen en de gevolgen met betrekking tot vruchtbaarheid' en Promazia over 'Amerikaanse bijen die zijn geïmporteerd in Rusland en hun ontwikkeling daar', dhr. Bohlmeijer over 'honing en aanverwante artikelen' en dhr. Opsteeg over 'koninginnenteelt'. In een volgend nummer hierover meer.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Ditmaal een korte PC met een trieste persoonlijke inhoud. Mogelijk heeft u al een bericht bereikt dat mijn gezondheid een flinke knauw heeft gekregen. Na een onderzoek in het begin van de herfst naar aanleiding van buikklachten is uiteindelijk een kankergezwell geconstateerd en helaas met een uitzaaing. De enige zinvolle behandeling is via een chemokuur. Het is in dergelijke gevallen altijd afwachten wat de individuele reactie is op zo'n kuur. Zowel op de woekering, als op mijn welbevinden en op de bijwerkingen op goede lichaamsdelen. Mochten we over enige tijd elkaar weer tegenkomen dan zal ik

waarschijnlijk een kapsel à la Pim Fortuyn hebben. Uiteraard is dat in ons gezin hard aangekomen. Maar opnieuw blijkt dat een crisis altijd ook gunstige effecten heeft, in dit geval op de band die tussen mijn vrouw, mijn kinderen en kleinkinderen meteen op een hoger niveau komt.

Begin november is de kuur begonnen en als die aanslaat, wordt die uitgestrekt over een periode van vier maanden. In die tijd mag er weinig van me verwacht worden. Dat is geen groot bezwaar want we waren een heel eind op weg om mijn taken door te schuiven naar de andere HB-leden. En het hele HB staat uiteraard klaar om mij op alle mogelijke manieren te ondersteunen. Maar reken nu even niet meer op mijn PC-rubriek.

Het wordt een tijd van afwachten wat de kuur oplevert en of die mij veel narigheid zal bezorgen. Artsen zijn iets optimistisch omdat ik verder gezond ben. Niettemin blijft het afwachten.

Uiteraard is mijn hoop erop gevestigd dat ik de Algemene Ledenvergadering in maart 2002 zal kunnen meemaken. Ik heb in eerdere December-praatjes er wel eens op gewezen dat de komende feestdagen niet door iedereen feestelijk beleefd worden. Voor ons thuis en voor veel anderen zal er een floers over liggen. Maar geen enkele floers is bestand tegen de vonken van menselijk contact en verbondenheid. Ik wens ons allen veel van die vonken toe.

Openingstijden VBBN

Het Algemeen Secretariaat van de VBBN is gesloten van 24 december 2001 tot en met 6 januari 2002.

Wij zijn weer bereikbaar op maandag 7 januari 2002.

Het Algemeen Secretariaat is in het nieuwe jaar geopend van maandag tot en met vrijdag van 09.00-15.00 uur.

De afdeling Handel is dit jaar tot en met vrijdag 21 december geopend en is in 2002 weer op 2 januari aanwezig. De winkel is geopend: dinsdag tot en met vrijdag van 08.30-17.00 uur.

Wens

Gerda Bogaards, Marga Canters, Cathrien van Dam, Cees Heikamp, Marius Hendriksen, Marjan Hensen, Roel ten Klei, Riet Oostendorp en Jan van der Vliet wensen u prettige Kerstdagen en een goede jaarwisseling toe en zullen ook in het jaar 2002 weer met raad (of raat?) en daad voor u klaarstaan.

ZLTO

Van de Bestuurstafel

J. Beekman

Het voltallige Bondsbestuur vergaderde op 7 november 2001 in het huis van de ZLTO, Spoorlaan 350 te Tilburg.

* **Opening:** Deze vergadering werd voor een groot gedeelte in beslag genomen door het punt Bedrijfsraad

2000, waarvoor de heer J. van Zevenbergen was uitgenodigd. En gelet op het naderend einde van 2001 moeten ook nog enkele zaken betreffende het verenigingsjaar 2001 geregeld worden, inzake de jaarvergadering in 2002 die gehouden zal worden op 6 april.

* **Notulen bestuursvergadering 26 september** Na een kleine taakkundige aanpassing volgt vaststelling en ondertekening.

* **Ingekomen stukken en mededelingen**

Door de voorzitter:

- 15 november 2001 zal de honingcommissie van de 5 bijenhoudersorganisaties bij elkaar komen in Wageningen. Op de agenda staat onder andere:

Evaluatie bijscholingsdag honingkeurmeesters in Heumen; actualiseren en het op elkaar afstellen van de keuringseisen; normen van propolis en was; Cursusboek en Honingkunde.

- Vergadering 5 november

Besturen van de bijenhoudersorganisaties met de redactie van Bijen. Aan de orde is geweest: de vergoedingen van de redactie; omzetten in euro's met een kleine opwaartse aanpassing; de begroting 2002 waarin iedereen zich kon vinden; de afrekening 2000 is goedgekeurd. Het blad Bijen ziet er goed uit wat betreft inhoud en opmaak van de artikelen. Een pluim op de hoed voor de redactie is dan ook op zijn plaats.

Door de secretaris:

- Het uitreiken van decoraties door de Bondsbestuursleden is geregeld. Bij de vereniging Ossendrecht en Oisterwijk wordt dit geregeld door dhr. M. van Iersel, de heer J. Beekman regelt het bij de verenigingen Bostel en Geldrop. Etten Leur, Ulvenhout en Steenberg door dhr. A. Rietveld, en dhr. J. Janssen in Boekel en Mill.

- Door de secretaris zijn 34 zaken -variërende van brieven beantwoorden en verzenden, verslagen maken, tot het toezenden van folders en bijenkranten- over de periode 29/09 tot en met 31/10/2001 afgehandeld.

* **Studiedag 10 november**

- Alles is geregeld, de dag kan van start gaan.

* **Evaluatie jaarvergadering 6 oktober jl.**

- Naar aanleiding van de uiteenzetting door de voorzitter inzake Honeypack BV, heeft deze verschillende telefoontjes ontvangen, evenals een speciale brief van de vereniging Tilburg/Udenhout waarin de waardering werd uitgesproken voor zijn inzet inzake het faillissement van Honeypack BV. Het was ook onze zaak.

- De gevormde Bibliotheekcommissie zal op 9 november bij elkaar komen voor het eerste overleg.

* **Gesprek met dhr. J. van Zevenbergen inzake de commissie Bedrijfsraad 2000**

De heer van Zevenbergen is aangetrokken als onafhankelijke begeleider van de genoemde commissie. Het doel van het gesprek was om met elkaar na te gaan of er mogelijkheden zijn, om het overleg over een gewenste vergaande vorm van samenwerking in een eventueel ander perspectief, binnen korte tijd succesvol af te ronden. De gesprekken met de besturen van de bijenhoudersorganisaties hebben mede tot doel om te horen wat de visie van de besturen is inzake de huidige vorm van de belangenbehartiging voor de sector Bijenhouderij. Het is duidelijk geworden dat nog lang niet

alle kikkers in de kruiwagen zitten.

Na deze gesprekken bekijkt de heer van Zevenbergen of hij de opdracht aanvaardt om deze organisatievorm met een vergaande samenwerking op te zetten en succesvol kan afronden.

* **Eindejaarsstukken** Naar de verenigingen zullen verstuurd worden:

- De ledenlijsten; goed invullen is de boodschap en een kopie retour sturen naar het secretariaat.

- Een vooraankondiging voor de Jaarvergadering 2002.

- Lijst inzake de Imkersverzekering (€ euro). Invullen en retour secretariaat, gelijktijdig met het overmaken van de verschuldigde premie.

- Er worden geen formulieren voor de aanmelding Bedrijfswedstrijd meegezonden.

Voor meer informatie over het bovenstaande kunt u contact opnemen met het secretariaat 013-5836350 of via onze site www.bijenhouders-zlto.nl.

Op 4 oktober overleed ons erelid

GERRIT BAZUIN

Hij werd 98 jaar.

Om de omgeving stond hij bekend als een enthousiaste bijenhouder en korfvlechter, die graag vertelde over de hobby die hem zo na aan het hart lag.

Op 28 oktober overleed ons lid en secretaris van de VBBN Groep Groningen

HENK ALBERTS

Hij werd 64 jaar.

In onze vereniging en bij de Groep Groningen viel hij op door zijn rustige stimulerende persoonlijkheid.

Wij zullen zijn actieve inbreng node missen.

Bestuur en leden
VBBN Groep Groningen en subvereniging
Haren/Paterswolde

Op 4 oktober 2001 overleed op 82-jarige leeftijd

WILLEM HOLDIJK

Wim was dit jaar 25 jaar lid bij onze vereniging. Als imker/boswachter was hij in het verleden altijd zeer behulpzaam bij het heideschonen op 'zijn' Loenermark.

Wij wensen zijn familie veel sterkte toe met dit verlies.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging 'Eensgezindheid' Eerbeek